

4
50
6.2
06
Ч

50

ПРОСВѢТА

Исторія Руси
посля П. Нечая.
Цѣна 15 кр.

Рѣкъ 1889.

340

Въ тов. „Просвѣта“ улица Вѣрменска ч. 27. можна достати

I. КНИЖКИ ДЛЯ НАРОДУ.

21. Катехизмъ О. Селецкого	15	кр.
24. Жите честного чоловѣка	10	”
25. XII пѣсней о св. Николаю	5	”
26. Якъ ярмаркувавъ Тарасъ	6	”
27. Добре роби, добре буде	7	”
28. Мотыль, читанка для руского народу	10	”
29. Старый Ефремъ, Н. Устѣяновича	10	”
30. Що насъ губить, Ст. Качалы	12	”
32. Росказы про небо и землю	12	”
33, 34. Росказы про силы природы, Ч. I. и II. по	12	”
35. Вексель и лихва, наша бѣда	12	”
36. Оповѣдане о житю св. Бориса и Глѣба	10	”
37. Жите Т. Шевченка	14	”
38. Повѣстки для дѣтей	15	”
39. Що то таке провизорія?	8	”
40. Сестра. Оповѣдане М. Вовчка	5	”
41. Байки Павла Свого	12	”
42. Трийцять лѣтъ тверезости	20	”
43. У пропасть дорога ховзка	18	”
44. Вѣнокъ	8	”
45. Нива	10	”
46. Пасѣка	14	”
47. О управѣ рослинъ господарскихъ	20	”
48. Про жите	8	”
49. Зоря	12	”
50, 52, 56, 70, 80, Исторія Руси ч. I. 15 кр., ч. II. 13 кр., ч. III. и V. 18 кр., ч. IV. 16 кр.		
54. О користномъ зъужиткованю неужитковъ	10	”
59. Паша душа въ господарствѣ	25	”
60. Веснянка, читаночка для малыхъ и старыхъ	15	”
61. Де-що про здоровье	10	”
64. Ленъ и конопль	14	”
65. Мертвецкій великдень	8	”
66. Рогата худоба	35	”
67. Жите св. великомучен. и лѣкаря Панталеймона	10	”
68. Помѣчъ власна Смэйльса. Часть I.	15	”
74. Розмовы въ Добров. читальни. I. Про грошъ	12	”
78. Споминки про жите Волод. Барвѣньского	28	”
79. Вѣдкрыте Америки	12	”
81. Про законъ о товариствахъ	30	”

ИСТОРИЯ РУСИ

ВЪДЪ ПЕРШИХЪ КНЯЗЪВЪ

АЖЪ ДО НАПАДУ ТАТАРСКОГО.

Після
ИВАНА НЕЧУЯ.

I. РУСКІЙ КНЯЗЪ.

Змѣсть :

I. Часъ передхристіянскій: 1) Нарѣдъ рускій; 2) Першій князь Рурикъ; 3) Князь: Олегъ и Игорь; 4) Князь Святославъ.
II. Часъ христіянскій: 1) Сыны Святослава. Володимиръ Святій, князь рускій; 2) Дѣти Володимира Святого. Ярославъ Мудрый; 3) Дѣти Ярослава. Про славныхъ черцѣвъ на Руси; 4) Першій окремі князь на Руси Червоній. Великій князь кївскій: Святополкъ и Володимиръ Мономахъ; 5) Дальшій князь галицкій; 6) Якї буди въ тоту старовину порядки на Русі.

Накладъ II.

У ЛЬВОВѢ, 1889.

Коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“.

Зъ друкарнѣ товариства имени Шевченка
підъ зарядомъ К. Беднарского.

80K.

ИСТОРИЯ РУСЬСЬКОГО НАРОДУ

ВІСНИК НАУКОВИХ ДІЯНОСТЕЙ

ВІСНИК НАУКОВИХ ДІЯНОСТЕЙ

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ 3642 I

1. Часъ передхристiянськiй.

1. Нарѣдъ рускiй.

Минуло вже тысячь лѣтъ вѣдъ першихъ князѣвъ рускихъ. Вѣ тi давнi часы нарѣдъ нашъ живѣ невеличкими племенами и дробивѣ ся на невеличкi народцѣ, котрi не були злученi вѣ одну державу, не мали у себе одного князя чи владѣтеля. Коже племя жило собѣ окремо. Порядокъ всему давало вѣче. „Вѣче“ було те, що теперѣ у насъ сельска громада: оно збиралось де-небудь на майданѣ або на выгонѣ; сходивсь на вѣче, чи на громадску раду, тѣлько старi люде. Такi вѣча були вѣ мѣстахъ и вѣ селахъ. Найдавнѣйшi мѣста у нашихъ предкѣвъ були: Кiевѣ, Любечѣ, Полоцкѣ, Смоленськѣ и Новгородѣ. Тогды людей було мало а землѣ богато, коже племя мало свою громадску землю, свой громадскi лѣсы, кождый оравѣ землю свою. Нашi предки були тихi, смирнi, не любили вѣйны и для того хижi сусѣды часто нападали на нихъ и накладали податки для своєї корысти. Найбѣльше шкодили имѣ Татаре, що жили вѣ степахъ понадѣ Чорнымъ и Каспiйскимъ моремъ, и понадѣ Дономъ та

Волгою; Хазары або Казары, Половцѣ, Печенѣги, Товки, Берендѣѣ и богато иншихъ татарскихъ народцѣвъ. Якъ тѣлько Татары нападали на нихъ, они закопували въ землю все свое добро, а самі утѣкали въ густыя лѣсы, ховались въ очереты та въ болота. Але часто и они смѣливо выходили противъ ворога, стрѣляли на нѣго зъ лукѣвъ, въ котрыхъ кѣнчики були намазані трутиною. Мертвыхъ тогды закопували въ землю або часомъ палили на огни, попѣлъ збирали въ горщокъ и закопували въ землю або ставили на роздорожи на стовпахъ. Богатыхъ и значныхъ людей ховали дуже пышно: закопували зъ ними въ яму або палили ихъ дорогу одѣжь, золоті и срѣбні сережки, перстенѣ, а часомъ ихъ коней а навѣтъ живыхъ слугъ. По смерти на могилѣ справляли тризну або поминки, пили и ѣли на могилѣ, и ще для мертвого зѣставляли на могилѣ наѣдкѣвъ и напйткѣвъ.

Тогдышні люде були поганьскои вѣры: они вѣрили не въ одного Бога, а въ многихъ. И такъ вѣрили въ Дажь-бога и звали его богомъ сонця; вѣрили въ Хорса и звали его богомъ огню; Волоса чи Велеса тогды мали за бога доброго для товару, якъ теперъ люде мають святого Юрія и святого Власія; думали, що вѣтромъ править богъ Стрибогъ. Найстаршимъ богомъ нашихъ предкѣвъ бувъ Перунъ, що нѣбы-то кидавъ на землю блискавку и гремѣвъ на небѣ громомъ, якъ теперъ народъ вѣритъ, що на хмарахъ гремить святой Ілія, а блискавкою палить Паликопа. Окрѣмъ

сихъ бѣльшихъ богѣвъ нарѣдь еше вѣривъ и вѣ мен-
шихъ божкѣвъ : вѣривъ, що вѣ водѣ живутъ русалки,
а на поли мавки ; що вѣ лѣсѣ живутъ лѣсовики,
а на поли полѣвики, вѣ хатахъ у печи домовики,
а вѣ болотахъ дѣдьки. Тогда не було нѣ церковь
(храмѣвъ) для тыхъ богѣвъ, нѣ жерцѣвъ т. е. погань-
скихъ священникѣвъ. Люде молились тымъ богамъ надъ
водою, коло криниць, вѣ лѣсахъ пѣдъ деревомъ. Вже
пѣзнѣйше вѣ Кіевѣ та вѣ Новгородѣ понаставляли
деревяныхъ идолѣвъ тыхъ богѣвъ. Идолъ Перунъ сто-
явъ вѣ Кіевѣ на горѣ надъ Днѣпромъ. Той Перунъ
бувъ деревяный зъ срѣбною головою и золотыми ву-
сами. Передъ нимъ день и нѣчь горѣвъ и не згасавъ
святый огонь, и ему приносили жертвы : рѣзали и па-
лили на огни передъ нимъ товаръ та вѣвцѣ. Пѣзнѣйше
стали рѣзати и палити передъ тымъ Перуномъ людей :
кидали жеребы (льосы) на молодыхъ хлопцѣвъ та дѣв-
чатъ, и кому припадали жеребы, того палили на огни.

Чи були-жь справдѣ де-небудъ на небѣ або на
земли тѣ давнѣ боги : той Перунъ, Стрибогъ, Хорсѣ,
Дажь-богъ, тѣ русалки та мавки ? Нѣ ; самъ нарѣдь
повыдумавъ ихъ собѣ и якъ вѣнъ моливъ ся тымъ
богамъ, то певно не Перунови, а самому громови и
блыскавицѣ, и кланявъ ся не Дажь-богови а просто
сонцю, не Хорсови а огневи, не Стрибогови а вѣ-
трови. Нарѣдь тѣлько надававъ сонцю, огневи, гро-
мови, вѣтрови такѣ имена чи прѣзвища, и думавъ, що
десъ и справдѣ на небѣ е такѣ боги. Вѣнъ зробивъ

собѣ за бога небо та землю, та те, що дуже дивне и пышне, корыстне або дуже шкѣдливе на небѣ и на земли, якъ отъ грѣмъ, блискавка, сонце, огонь та вода. Тогда нарѣдъ ще бувъ дуже темный та розумомъ такій, якъ мала дитина, а дитина думає, що все, що є на свѣтѣ, все живе и розумне, все похоже на чоловѣка. Малі дѣти самі нарѣблять собѣ куколъ тай розмавляють зъ куклами (ляльками), наче-бъ то зъ живыми людьми. Такъ и давный нарѣдъ думавъ, що все то, що є на свѣтѣ, що рушає ся якъ вѣтеръ, вода або сонце на небѣ, що все то живе и що оно навѣтъ розумнѣйше и дужше вѣдъ чоловѣка : бо грѣмъ часто бѣ людей, блискавка запалює, вода топить, вѣтеръ руйнує, а сонце и всему дає жизнь на земли, и часомъ палить землю огнемъ, выпалює хлѣбъ и огороднину. Теперъ уже дѣзнались, що то були не боги, а просто земный и небесный мертвыи силы безъ розуму ; тымъ-то теперъ нарѣдъ зовсѣмъ навѣтъ забувъ про тыхъ давныхъ богѣвъ, забувъ навѣтъ ихъ прѣзвища, и они зѣстались на памятку тѣлько въ книжкахъ, а декотрыхъ змѣнивъ на святыхъ, якъ на прикладъ на Илію — Перуна, на Юрія — Велеса. Зъ Велеса нарѣдъ зробивъ домовика, що въ ночи ѣздить на коняхъ та стереже товару, а на Полѣсю его переробили на Возила та Багана, для котрого навѣтъ роблять въ загородахъ та въ кошарахъ невеличкыи ясла, и кладуть єму сѣно наче товарови, ще и дають те сѣно коровамъ, якъ они отелять ся, якъ бы свячене.

Въ тѣ давнїи часы були и поганьскїи святки. Наибольшїи свята припадали: одно на наше Рѣзтво: то бувъ праздникъ Коляды; друге на Ивана Хрестителя передъ Петромъ-Павломъ, и звалось Купайло. И те и друге свято нашїи предки празникували сонцю, бо сонце наибольше має силы надъ землею: вѣдь него лѣто и зима, вѣдь него тепло и жизнь розливае ся на землю. На Коляду празниковали рѣзтво сонця, бо хочъ тогды ще бувае сама середина зимы, але вже сонце повертае на лѣто и дни стають довшїи. Нарѣдъ запримѣтивъ те, бо и теперь кажутъ, що: „Варвара ночи ввѣрвала“. Въ честь молодого сонця спѣвали пѣсни, котрїи и теперь ще спѣвають на Рѣзтво и на Меланки, нашїи колядки и щедрѣвки. Хочъ теперь уже богато колядокъ и щедрѣвокъ спѣвають про Христа, про Дѣву Марїю та святихъ, але такїи колядки и щедрѣвки вже недавнїи: ихъ нарѣдъ почавъ спѣвати, якъ принявъ христїянську вѣру. Але е ще мѣжь народомъ дуже давнїи колядки, де спѣвають про якусь пышну панну, котра въ недѣлю рано убирае ся вся въ золото за золотую стѣною, а якъ выходитъ въ сѣни, то сѣни такъ и сїяють, выходитъ на двѣрь, двѣрь ажъ палае, входитъ въ церкву, самїи свѣчѣ запалюють ся. Ся дивна панна, що цѣла сїяе въ золотѣ — то сонце, що показуе ся нѣбы богатою, пышною панною, выходитъ изъ за золотой стѣны на двѣрь, значить: сходитъ изъ за золотого краю неба и освѣчуе всю землю. Тымъ-то у насъ на Рѣзтво ставлять на покутѣ снѣпъ жита чи

пшенищѣ, посыпають на Новый рѣкъ зерномъ, носять поподъ хатами плугъ. Все то вѣдносить ся до сонця, котре нѣбы тѣлько що народилось, и зъ нимъ починае ся новый хлѣборобный рѣкъ, а селянинъ - хлѣборобъ бажае и благае у сонця доброго урожаю та добрыхъ жнивѣ. На Купайла було друге велике свято сонцю, бо тогды настае середина лѣта : сонце найвысше пѣднимае ся на небѣ ; дни суть найдовшій. Все на земли росте и цвите. Трава готова пѣдъ косу, хлѣбъ пѣдъ серпъ. Потѣмъ вже лѣто нѣбы потрохи заумирае. Тымъ-то и теперь розказують богато дива про ту купальску нѣчь : нѣбы той ноци трава розмавляє, дерево переходить зъ мѣсця на мѣсце, цвите папороть. Все то неправда, але середъ лѣта, саме вѣ той часъ, робить ся на свѣтѣ те диво, що на небѣ и на земли нѣколи не бувае красше, якъ тогды. Купайлови поклонялись колись надъ водою и розкладали огнѣ, коло нихъ ставили столы зъ наѣдками и напитками, коло столѣвъ ставили куклы Купайла и Марены т. є. идолы бога Купайла и лѣтної дощевой хмары. Коло того огню танцювали, гуляли, скакали черезъ огонь и спѣвали вѣ честь сонця пѣсни. И теперь вѣдъ того свята зѣсталась тѣлько дѣвоча та парубоча играшка на Купайла. Окрѣмъ тыхъ празникѣвъ були ще поганьскій святки весною, вѣ честь весны, що и теперь додержалось де-не-де на Руси : роблять куклу зъ соломы и кидають вѣ воду або палять ; тота кукла зве ся Мара чи Морена. То не Морена а зима, котру нѣбы-то проганяють зъ весною.

А въ деякихъ мѣсяцяхъ на селахъ убирають найкрасшу дѣвчину въ листѣ и водять по селу; та дѣвчина въ листю — то нѣбы весна зелена. Въ честь того свята на веснѣ спѣвали пѣсни, що и теперъ зовуть ся веснянками. Вѣдь того весняного поганьского свята ще и доси въ селахъ зѣстали ся веснянки, а зъ самого свята зѣстались дѣточій весняній играшки: Кострубъ, Ящуръ, Воронъ и богато иншихъ. Такъ-то, що для нашихъ предкѣвъ було святе, для теперѣшного народу стало играшкою, бо нарѣдъ ставъ далеко розумнѣйшій.

Въ тѣ давній часы можна було брати по двѣ и по три жѣнки, якъ и теперъ поводитъ ся у Татаръ та у Туркѣвъ. Молоді хлопцѣ выкрадали собѣ дѣвчатъ, тогды, якъ они выходили по воду, а найбѣльше на Купайла, а потѣмъ платили ихъ батькамъ вѣно. Тымъ-то ще и доси на весѣлю, якъ ѣде молодой зъ поѣздомъ, то запирають де-не-де дверѣ и не пускають его въ хату, нѣбы боять ся, щобы вѣнъ не укравъ дѣвчины, а дружки приспѣвуютъ: „Ой Татаръ, братчикъ, Татаръ! продавъ сестру за таяръ.“ Мабуть колись и справдѣ браты помагали хлопцямъ выкратати сестеръ.

2. Першій князь Рурикъ.

Въ тѣ давній часы изъ за Балтицкого моря, що ажъ коло Петербурга, почали прибувати Нормане чи

Цареградъ вже не въ наймы до грецкого царя, а щобы зъ нимъ воювати. Року 866 Аскольдъ и Диръ посадили своє вѣйско на 200 човнѣвъ и поплыли въ Чорне море пѣдъ Цареградъ. Але на мори пѣдняла ся буря, розбила и потопила богато човнѣвъ, а князѣ на-силу дѣбрали ся до Кієва. Деякѣ Варяги приняли христїянску вѣру вѣдъ Грековѣвъ, и вѣдъ того часу въ Кієвѣ появились мѣжь поганями христїяне.

3. Князѣ Олегъ и Игорьъ.

Тымъ часомъ въ Новгородѣ умеръ Рурикъ и лишивъ маленького сына Игоря. Новгородскимъ княземъ ставъ Рурикѣвъ своякъ Олегъ. Олегъ любивъ вѣйну и не всидѣвъ въ Новгородъ: вѣнъ зѣбравъ богато вѣйска, взявъ маленького Игоря и потягъ ся воювати и добувати землѣ. Вступивши въ Днѣперъ, вѣнъ заразъ завоювавъ городъ Смоленскъ, поплывъ дальше Днѣпромъ и взявъ Любечъ, а потѣмъ доплывъ до Кієва, де сидѣли Аскольдъ и Диръ. Покинувши бѣльшу половину човнѣвъ за Кієвомъ, вѣнъ пѣдѣхавъ пѣдъ самый городъ и звелѣвъ своѣй дружинѣ сховатись въ човнахъ, а самъ пѣславъ въ городъ сказати Аскольдови и Дирови, що ѣдутъ варяскѣ купцѣ въ Цареградъ и хотятъ побачитись зъ ними, своими земляками. Аскольдъ и Диръ выйшли зъ города надъ Днѣперъ. Тогды Олегъ выйшовъ до нихъ и казавъ вынести на рукахъ малень-

*всѣ
3000
свѣту
Днѣпру
христїян
866р*

портъ, де стояли ихъ кораблѣ, и не пустили его доплыти до города моремъ. Тогда Олегъ вывѣвъ войско на землю, зруйнувавъ пѣдъ городомъ села, попаливъ палаты и церкви, побивъ велику силу Грековъ и вже пѣдступивъ пѣдъ самый городъ. Греки побачили, що не жарты, пѣслали до него послѣвъ и казали сказати, що они дадутъ ему богато грошей, скѣлько лишъ душа забажае. Кажуть, що хитрѣй пѣслали ему гостинця : наѣдковъ и напѣтковъ зъ трутиною, але Олегъ догадавъ ся и не хотѣвъ нѣчого покушати. Олегъ згодивъ ся на миръ и пѣславъ въ столицю пять послѣвъ зъ своєю дружины умовитись зъ Греками про миръ. Послы зажадали богато грошей на каждый корабель, ще и на каждый рускѣй городъ, и таке право для русскихъ купцѣвъ, чтобы имъ можна було торгувати въ Цареградѣ и черезъ шѣсть недѣль брати вѣдъ Грековъ безъ платы харчъ, скѣлько они схотять : хлѣба, вина, мяса, рыбы и овочѣвъ, ще и шѣсть недѣль дурно паритись въ лазняхъ ; а якъ будутъ Русины вертатись до дому, то ще и на дорогу наберуть собѣ харчѣвъ, якорѣвъ, полотень, чого тѣлько имъ буде треба. Греки пристали на те и грецкѣй царѣ Левъ и Олександръ присягли на хрестъ. Олегъ зъ дружиною присягли по своему и клялись зброєю и своими богами : Перуномъ та Велесомъ. Олегъ повѣсивъ свѣй щитъ на цареградскихъ воротахъ и вернувъ ся до дому, набравши у Грековъ золота, аксамиту, шовку, вина, овочѣвъ и всякого добра. Его варяскѣй дружины пороспинали на корабляхъ па-

*Oleg
2000
P...
P...
P...
P...
P...
P...
P...
P...
P...*

русы зъ шовку. Чотыри рокѡвъ потѡмъ (912) Олегъ померъ. Про его смерть нарѡдъ розказувавъ, нѣбы разъ Олегъ спытавъ одного знахора, вѡдъ чого стане ся ему смерть. Знахоръ вѡдповѣвъ, що вѡнъ умре вѡдъ свого найлюбѣйшого коня, на котрѡмъ завсѣгды ѣздитъ. Олегъ казавъ годувати коня, держати его въ стайни, але самъ бѡльше не ѣздивъ на нѣмъ и не бачивъ его, доки не пѡйшовъ зъ вѡйскомъ на Цареградъ. Вернувшись до Кіева, Олегъ спытавъ: „дежь теперь мѡй кѡнь?“ Ему сказали, що его кѡнь давно вже здохъ, а его кѡстки выкинули на поле. „Отъ тобѣ и знахоръ! кѡнь пропавъ, а я жию“, промовивъ Олегъ и поѣхавъ подивитись на кѡстки коня. Приѣхавши, наступивъ на черепъ коня и промовивъ усмѣхаючись: „Чи вжежь менѣ доведе ся умерти вѡдъ сего черепа?“ Тѡлько що вымовивъ тѣ слова, зъ черепа вылѣзла гадюка и вкусила его за ногу. Олегъ занедужавъ и умеръ. Его поховали на горѣ Щекавици, де и теперь въ Кіевѣ кладовище.

По смерти Олега кіѣвскимъ княземъ ставъ Рурикѡвъ сынъ Игорьъ. Въ той часъ, якъ Олегъ ходивъ воювати зъ Греками, Игорьъ сидѣвъ въ Кіевѣ. Вѡнъ взявъ собѣ за жѣнку Ольгу зъ мѣста Пскова коло Новгороду. Забувши про миръ зъ Греками, Игорьъ задумавъ и собѣ добути славы и всякого добра и почавъ вѡйну зъ Греками. Посадивши вѡйско на човны, поплывъ до Цареграда. Тѡлько що они пѡдплыли пѡдъ городъ, а Греки почали кидати на ихъ човны якійсь

пор
олен
зъ на
греками

огонь, и попалили богато човнівъ. Игорь повернувъ човны въ друге мѣсце, и казавъ грабити береги и палити села, але грецке вѣйско прогнало ихъ. Русины вернулись до дому и росказували, що Греки попалили ихъ човны якимсь непростымъ огнемъ, похожимъ на блискавку. Дома Игорь набравъ ще бѣльше вѣйска, пѣславъ такожь за море кликати до помочи Варягѣвъ и повѣвъ вѣйско моремъ и сушею черезъ болгарску землю надъ Дунай. Болгары дали звѣстку въ Цареградъ, а Греки выслали послѣвъ до Игоря, дали ему золота, сѣрбла и шовку тай просили, щобы вѣнъ не зачѣпавъ ихъ и вернувъ ся до Кіева. Игорь такъ и зробивъ: вернувъ ся до дому и пѣславъ послѣвъ въ Цареградъ, щобы затвердити зновъ миръ зъ Греками, доки сіяе сонце и стоить свѣтъ. Игореві послы вернулись до Кіева зъ грецкими послами, и ще разъ и Греки и Русины присягали на миръ. Игорь повѣвъ грецкихъ послѣвъ на гору, де стоявъ Перунъ; Русины поклали передъ Перуномъ свой щиты и зброю и присягнули передъ Перуномъ. Але вже були мѣжь Кіевлянами и христіане. Христіанъ повели до церкви святого Іліѣ. Здає ся, що тогды въ Кіевѣ було вже немало христіанъ, хоть князь були ще поганамы.

Зъ того часу почали находити на широкі степы коло Чорного и Каспійского моря всякі татарскі народы. Ще за часѣвъ Олега пѣдъ Кіевомъ показалась орда Венгрѣвъ (Угрѣвъ). Венгры не довго стояли на Руси и потягли ся дальше на захѣдъ сонця тай осѣ-

дружи
на Ча
2090
941
ми

лись за Карпатскими горами ажъ надъ Дунаемъ. Слѣдомъ за ними пришли на стены Печенѣги и почали тревожити народъ, нападаючи на границѣ. Игорь постановивъ зъ ними миръ.

За часовъ Игоря Деревляне не хотѣли платити ему податковъ. Игорь на старобсть вже не ходивъ самъ збирати данины (бо тогда самъ князь ѣздили зъ дружиною за податками): вонъ пославъ натомѣсть своего старого боярина Свинельда. Свинельдъ ставъ дуже богатый, бо клавъ въ свою кишеню податки, ще и свою дружину надарявъ. Тогда Игорева дружина сказала ему: „Свинельда слуги стали богаті на всяке добро а мы голі: иди, князю, зъ нами збирати данину, то и ты добудешъ добра и мы“. Игорь пѣйшовъ въ деревлянську землю и почавъ грабити людей. Пѣславши дружину до дому, вонъ хотѣвъ ще трохи походити. Деревляне тогда сказали: „Внадить ся вовкъ до овецъ, то переносить всю череду, поки его не убють. Оттакъ буде и намъ зъ симъ княземъ.“ Росказують, нѣбы Деревляне нагнули верхи двохъ деревъ, привязали Игоря за ноги тай пустили дерево. Дерево порснуло и розѣрвало Игоря по половинѣ, а его дружину Деревляне поубивали.

4. Князь Святославъ.

По смерти Игоря зѣставъ ся маленькій сынъ его Святославъ. Ольга, жѣнка Игоря, почала правити дер-

жавою, а їй помагавъ воевода Свинельдъ. Въ той дав-
 ный часъ бувъ такій звычай, що коли кого убють, то
 родичѣ убитого повинні були мститись. Батько бувъ
 повиненъ мститись за смерть сына, братъ за кровь
 брата. Ольга, не дожидуючи, доки виросте сынъ Игоря
 (Святославъ) и помститъ ся надъ Деревлянами, заду-
 мала сама помститись. Тымъ часомъ Деревляне почали
 собѣ такъ мърковати: „Мы убили князя Игоря; те-
 перь посватаймо Ольгу за нашего князя Мала, а зъ
 єи сыномъ Святославомъ зробимо, що схочемо.“ По-
 радившись мѣжь собою, они посадили въ човенъ двай-
 цять значнѣйшихъ людей и пѣслали въ Кієвъ. Ольга
 покликала ихъ до себе и спытала у нихъ, чого прий-
 шли. Они сказали Ользѣ: „У насъ були добріи князь,
 а твоїи чоловѣккѣ грабивъ насъ якъ вовкѣ: тому-то мы
 єго убили, а теперъ просимо тебе, иди за мужъ за на-
 шого князя Мала.“ Тогда Ольга промовила до нихъ:
 „Любо менѣ васъ слухати; адже-жь справдѣ моїи чо-
 ловѣккѣ уже не воскресне. Але я хочу зробити вамъ
 честь передъ моїимъ народомъ. Ідѣть назадъ, сядте
 въ човенъ, а якъ я завтра въ ранцѣ пришлою по васъ
 своихъ людей, то вы скажѣть имъ: не пѣйдемо мы
 пѣшки, не поѣдемо и кѣньми, несѣть насъ въ човнѣ.“
 Деревляне пѣйшли до човна, а Ольга казала въ ночи
 выкопати яму на дворѣ коло своєи палаты, що стояла
 за мѣстомъ, а въ ранцѣ пѣслала за гѣстьми. Деревляне
 тогда сказали: „Не пѣйдемо мы пѣшки, не поѣдемо нѣ
 кѣньми нѣ возами, несѣть насъ въ човнѣ.“ Кієвляне

сказали: „Мы люде невольнїи, нашъ князь убитый, а княгиня хоче ити за-мужь за вашого князя.“ Отъ понесли ихъ Кїевляне, а они пороспирались въ човнѣ та пышались передъ Кїевлянами. Кїевляне принесли ихъ на подворѣ тай кинули въ яму зъ човномъ. Ольга выйшла, нагнулась надъ ямою тай пытає: „А чи добра вамъ честь?“ А они вѣдказують зъ ямы: Ой се-жь намъ гѣрше вѣдъ Игоревои смерти.“ ~~Тогда Ольга ка-~~ ~~зала засыпати ихъ живыми землею, а тымъ часомъ~~ ~~пѣслала до Деревлянъ и казала имъ сказати:~~ „Коли вы и справдѣ просите мене до себе, то пришлѣть ще бѣльше людей, та ще значнѣшихъ, щобъ я зъ честию прибула до васъ, инакше мой Кїевляне навѣтъ не пустятъ мене.“ Деревляне выбрали найзнаменитшихъ людей и пѣслали до Кїева. Ольга звелѣла затопити въ лазни и просила гостей, чтобы парились. Якже тѣлько ввѣйшли въ лазню, Ольга звелѣла заперти дверь и запалити лазню, и послы всѣ тамъ погорѣли. Тымъ часомъ Ольга пѣслала сказати Деревлянамъ: „Я вже въ дорозѣ, готуйте меду на поминки по Игореву, я справлю тризну и поплачу надъ его могилѣю.“ Деревляне наварили меду, а Ольга прибула до нихъ зъ невеличкою дружиною свого чоловѣка, казала насыпати високу могилу, а потѣмъ почала справляти поминки. Деревляне посѣдали и почали пити, а Ольжина дружина не пила, лишь имъ служила. Якъ вже Деревляне попились, то она вѣдѣйшла на-бѣкъ и звелѣла своѣй дружинѣ убивати Деревлянъ. Кїевляне убили 5.000 людей. Тогда Ольга

вернула сь до Кієва и почала збирати вѣйско, щобъ з овсѣмъ завоювати Деревляньску землю.

Минувъ рѣкъ и Ольга зъ вѣйскомъ поѣшла на Деревляньску землю, взявши зъ собою маленького сына Святослава. Деревляне вѣйшли проти Ольги зъ вѣйскомъ. Якъ тѣлько дружини зѣйшли ся, Ольга казала посадити Святослава на коня. Святославъ кинувъ на Деревлянъ стрѣлу, а стрѣла полетѣла мѣжь ухами коня тай упала въ его ногахъ, такий бувъ еще маленькій Святославъ. Тогды Свинельдъ промовивъ: Князь уже почавъ, давай и мы за княземъ!“ Якъ ударили на Деревляньске вѣйско, тай прогнали его. Деревляне поутѣкали въ города и позапирались. Ольга поѣшла до города Коростеня, де убили Игоря, простояла зъ своимъ вѣйскомъ цѣле лѣто, а таки мѣста не взяла. Тогды Ольга почала улещати Коростенцѣвъ хитрыми словами и сказала до нихъ: „Чого вы сидите и не здаєте менѣ города? Вже всѣ вашѣ города въ моихъ рукахъ; я накинула на нихъ податокъ, и они спокѣйно орють та сѣють. Буде вже зъ мене тои помсты за смерть Игоря. Я знаю, що у васъ нема теперъ нѣчого. Дайте менѣ невеличку данину: зъ каждой хаты по три голубы и по три воробцѣ.“ Коростенцѣ дуже зрадѣли, зѣбрали ту данину и вѣдослали Ользѣ. Якъ тѣлько наставъ вечеръ, Ольга звелѣла своимъ Кієвлянамъ поприязувати до нѣжокъ каждого голуба и каждого воробця шматинку зъ сѣркою, запалити и пустити на волю. Каждый голубъ полетѣвъ зъ огнемъ въ свое гнѣздо,

кождый воробецъ полетѣвъ пѣдъ стрѣху, и все мѣсто разомъ спашнуло поломемъ. Гасити не можна було, бо всѣ хаты горѣли разомъ. Люде почали утѣкати за городъ, тамъ ихъ ловили и брали въ полонъ. Запаливши Коростень, Ольга забрала въ неволю значнѣйшихъ людей, часть вѣдала дружинѣ, а решту зѣоставила и казала имъ платити собѣ данину.

Такъ розказуе про Ольгу въ своѣй книжцѣ свѣтый Несторъ, котрого и теперъ мощѣ лежать въ Кіевѣ, въ Печерахъ. Але самъ Несторъ живъ вже въ столѣтъ по смерти Ольги и записавъ все въ свою книжку такъ, якъ розказували ему старіи люде, а тїи люде може дещо и прикинули вѣдъ себе, якъ звычайно буває въ свѣтѣ. Тымъ-то и се оповѣдане про помѣсту Ольги трохи похоже на казку. По тѣмъ Ольга не воювала нѣ зъ однимъ народомъ, Яко женщина, она тѣлько любила давати порядокъ и господарити въ своѣмъ царствѣ; она заразъ зъ сыномъ и зъ дружиною объѣздила всю Деревляньску землю, давала скрѣзь порядокъ и наклала на людей податки; звѣдти поѣхала въ далекій Новгородъ и въ новгородскѣй земли такожь понаклала податки и поробила на рѣкахъ перевозы. Року 957 Ольга поѣхала въ Цареградъ зъ послами, зъ купцями, зъ значными женщинами. Тамъ такъ сподобалась грецкому цареву, що вѣнъ хотѣвъ еѣ сватати. Ольга не сперечалась, але просила попередъ охрестити себе, и цѣсаря просила бути хрестнымъ батькомъ. Якъ тѣлько охрестили, то цѣсарь зновъ почавъ еѣ сватати, але

она не хотѣлайти за-мужь и сказала : „Христiянскій звичай такiй, що хрестный батько не може женитись зъ своєю хрестною дочкою.“ „Перехитрила-жь ты мене, Ольго!“ промовивъ императоръ, надаривъ еѣ золотомъ та сръбломъ и вѣдпустивъ въ Кiевъ. Ольга взяла собѣ христiянського священника и привезла въ Кiевъ. Тутъ вговорювала свого сына Святослава, щобъ и вѣнъ выхрестивъ ся, але Святославъ не хотѣвъ. „Якъ я прийму новий законъ, нову вѣру, то моя дружина буде смѣятись зъ мене“, сказавъ вѣнъ Ользѣ и до смерти зѣставъ ся поганиномъ.

Святославъ vyrѣсъ и ще за житя своєї матери ставъ кiевскимъ княземъ. Вѣнъ бѣльше всего любивъ вѣйну, цѣлый свѣй вѣкъ ходивъ воювати зъ всякими народами и навѣть нѣколи не сидѣвъ въ Кiевѣ. Идучи на вѣйну зъ якими небудь народами, вѣнъ посылавъ сказати имъ : „иду на васъ!“ и заразъ нападавъ на чужу землю. Идучи въ похѣдъ, вѣнъ не бравъ зъ собою нѣ возѣвъ, нѣ котлѣвъ, бо нѣколи навѣть не варивъ мяса въ кѣтлахъ. Вѣнъ рѣзавъ тонкими шматочками чи кѣньске мясо, чи волове, чи дичину, и пѣкъ на жару. Нѣ вѣнъ, нѣ его вѣйско нѣколи не спало въ шатрахъ, але пѣдъ небомъ на земли, пѣдославши пѣдъ себе килимокъ, пѣдмостивши пѣдъ головы сѣдло.

На схѣдъ сонця вѣдъ Чернигова, на рѣцѣ Оцѣ, де теперъ жиють Великоросы (Москалѣ), жило одно племя, що звалось Вятичами. Вятичѣ платили податки не Святославови, а Козарскому цареви, що живъ зъ своєю

Ольга
вѣд

Заво
нѣ
вѣд

ордою надъ Дономъ. Святославъ кинувъ ся зъ своимъ вѣйскомъ на Донъ, завоювавъ Козарску столицю Бѣлу-Вежу, звѣдти кинувъ ся ажъ пѣдъ Кавкаскіи горы, де тече рѣка Кубань и де теперъ живутъ Чорноморскіи украинскіи козаки. Тамъ завоювавъ Святославъ землю, що тогды звалась Тмуторокань, а звѣдти пѣйшовъ на велику рѣку Волгу и тамъ побивъ татарскіи народы, а вертаючись до дому, по дорозѣ, побѣдивъ Вятчѣвъ и наклавъ на нихъ податки.

Святославъ не сидѣвъ довго въ Кієвѣ безъ вѣйны. Грецкій цѣсарь боявъ ся тогды дуже Болгарь. Вѣнъ пѣславъ до Святослава посла и пѣдкупивъ его золотомъ, щобы вѣнъ напавъ зъ вѣйскомъ на Болгарь. Року 967 Святославъ пѣйшовъ на Дунай и завоювавъ Болгарію. Ему такъ сподобала ся Болгарія, що вѣнъ покинувъ Кієвъ и Украину, а зѣоставъ ся въ Болгаріи, въ Переяславци на Дунаю. Кієвъ зѣоставъ ся безъ князя; тамъ жила Ольга зъ малими Святославовыми дѣтьми. Тогды нижше Кієва вже були степы, де гуляли всякіи орды народѣвъ, що выходили зъ далекои Азіѣ. Нѣ одна орда дикихъ народѣвъ не минала Кієва. Въ той часъ, якъ Святославъ сидѣвъ въ Переяславци, на Кієвъ напали Печенѣги; они обступили мѣсто кругомъ, такъ що не можна було нѣ зъ Кієва выйти, нѣ въ Кієвъ ввѣйти. Ольга заперлась въ городѣ зъ малими внуками, а боронити Кієва не було кому. Люде мало не померли вѣдъ голода и смаги, бо и воды трудно було дѣстати. Воєвода Претичъ зѣбравъ за Днѣпромъ не мало людей,

до вѣйны
до вѣйны
до вѣйны

до вѣйны
до вѣйны
до вѣйны

посадивъ на човны, але боявъ ся нападати на Печенѣгѣвъ, бо ихъ було дуже богато. Тогда Кієвляне почали шукати такого чоловѣка, щобъ поійшовъ за Днѣперъ та сказавъ Претичеви, якъ вѣнъ не нападе завтра на Печенѣгѣвъ, то они вѣддадутъ имъ мѣсто. Отъ и знайшовъ ся одинъ смѣливый хлопець. Вѣнъ взявъ уздечку, вийшовъ за мѣсто и почавъ нѣбы шукати коня. „Чи не бачивъ хто мого коня?“ спытавъ вѣнъ у Печенѣгѣвъ, ходячи по мѣжъ ними (бо умѣвъ говорити по печенѣски). Печенѣги подумали, що то ходить якійсь Печенѣгъ и не зачѣпали его, а вѣнъ по-маленьку дѣйшовъ до Днѣпра, такъ якъ скине зъ себе одѣжу та въ Днѣпро! Печенѣги тогда постерегли, що то за чоловѣкъ, та давай стрѣляти на него; але вѣнъ переплывъ Днѣперъ, а зъ другого боку подали ему човенъ. Тогда вѣнъ оповѣвъ, що Кієвляне хотять вѣддати ворогамъ мѣсто, якъ тѣлько они не дадутъ имъ помочи. Претичъ сказавъ: „Коли такъ, то мы завтра пѣдступимо пѣдъ Кієвъ въ човнахъ, вхопимо княгиню зъ княжатами та утечемо зъ ними, а то буде намъ вѣдъ Святослава, якъ тѣлько вѣнъ прибуде!“ Другого дня до-свѣта всѣ сѣли на човны тай затрубили въ трубы; а до нихъ обѣзвали ся зъ Кієва. Печенѣгамъ здавало ся, що приѣхавъ Святославъ и почали заразы утѣкати. Тымъ часомъ Ольга сѣла зъ княжатами на човенъ тай переѣхала на другій бѣкъ Днѣпра. Тогда печенѣскій князь прийшовъ до Претича, та пытае его: „Хто се прибувъ до Кієва?“ а Претичъ вѣдказуе ему: „Люде зъ того боку Днѣпра.“

„А ты-жь князь?“ спытавъ вѣнъ Претича. „Нѣ, я тѣлько княжій чоловѣкъ, а князь иде по заду зъ вѣйскомъ“, промовивъ Претичъ умисне, щобы налякати его. „То будьмо-жь приятелями!“ промовивъ печенѣскій князь. „То будьмо!“ сказавъ Претичъ. Они подали одинъ другому руки и помѣнялись дарами: князь подарувавъ Претичеви ковя, шаблю и стрѣлы, а Претичъ давъ ему мечъ, щитъ, и броню, т. е. одежу зъ зелѣзныхъ кѣльцѣвъ, щобы стрѣла не дѣстала до тѣла. Потѣмъ Печенѣги уступились вѣдъ Кієва, але не дуже далеко. Тогда Кієвляне пѣслали до Святослава въ Переяславецъ и сказали ему: „Ты князю чужои землѣ шукаєшь, про чужу дбаєшь, а своєи вѣдцуравъ ся. Насъ трохи не забрали Печенѣги зъ твоєю матерею и зъ твоими дѣтьми, а коли не вернешъ ся. то и справдѣ колись насъ заберуть.“ Святославъ сѣвъ зъ дружиною на конѣ, приѣхавъ до Кієва, зѣбравъ вѣйско и прогнавъ Печенѣговъ въ степы. Але вѣнъ недовго живъ въ Кієвѣ. „Не любо менѣ жити въ Кієвѣ, — сказавъ вѣнъ матери и боярамъ, — менѣ хоче ся жити въ Переяславци на Дунаю: то середина моєи землѣ; туды зъ всѣхъ сторѣнъ звозять всяке добро: вѣдъ Грековъ золото, вина, овочѣ, матеріѣ, вѣдъ Чеховъ и Угровъ сѣрбло та конѣ, зъ Руси звѣриніи шкѣры, вѣскъ, мѣдъ и рабѣвъ.“ Тогда Ольга промовила до нѣго: „Ты бачишь, що я вже слаба; куды-жь ты вѣдъ мене вѣдѣжджаєшь? Поховаєшь мене, то иди куды хочъ.“ Ольга умерла за три дни; за нею плакавъ сынъ и внуки и весь на-

рѣдъ. Ольга за житя не казала справляти по собѣ поганьскои тризны; єѣ поховавъ священникъ христіаньскій.

Поховавши матѣрь, Святославъ роздѣливъ руску землю мѣжь своихъ сынѣвъ: старшого сына Ярополка посадивъ въ Кієвѣ, а середущому Олегови давъ Деревлянську землю. Бувъ у нѣго ще и третій сынъ. Володимиръ, вѣдъ материнои ключницѣ, рабинѣ Малушѣ (бо тогды въ князѣвѣ було по кѣлька жѣнокъ). Новгородцѣ пришли въ Кієвъ и просили собѣ за князя Ярополка або Олега, але тѣи не хотѣли ѣхати въ Новгородъ. Тогды Добрыня, братъ Малушѣ, намовивъ ихъ, щобы они просили у Святослава Володимира. Они такъ и зробили и взяли до себе малого ще Володимира, а зъ нимъ поѣхавъ въ Новгородъ и вуй его Добрыня. Роздѣливши Русь мѣжь своихъ сынѣвъ, Святославъ поѣхавъ зновъ зъ дружиною въ Болгарію. Тымъ часомъ въ Болгаріи настали инші часы: новий грецкій цѣсаръ помиривъ ся зъ Болгарами и збунтувавъ ихъ противъ Святослава. Болгаре заперлись въ городъ, зачинили передъ Святославомъ ворота и не пустили его въ мѣсто. Зъ города вышло вѣйско, але Святославъ розбивъ его, взявъ городъ и пѣславъ сказати Грекамъ: „Хочу взяти и вашъ городъ, якъ взявъ сей!“ Греки сказали: „Скажи лучше намъ, скѣлько у тебе вѣйска, то мы дамо тобѣ плату на каждого чоловѣка тай помиримось.“ Греки були хитрїи: они хотѣли довѣдати ся, кѣлько було вѣйска у Святослава. Святославъ сказавъ,

що въ него вѣйска 20.000, хочъ у него було всего-на-всего 10.000. Тогда Греки набрали 100.000 вѣйска и напали на Святослава. Якъ глянули Русины, що у Грековъ така сила вѣйска, ажъ злякались. Тогда Святославъ промовивъ до дружины: „Теперь намъ нема де дѣтись! хочъ не хочъ, а треба стати противъ нихъ. Не опоганьмо рускои землѣ! Поляжмо кѣстками! Мертвымъ не соромъ! Я буду держати передъ, а якъ поляже моя голова, то якъ собѣ самі знаете.“ Дружина вѣдповѣла: „Де твоя голова ляже, тамъ и мы покладамо нашѣ головы.“ Святославъ ударивъ на Грековъ, Греки подались та на-втѣкача! Святославъ пѣгнавъ за ними ажъ пѣдъ Цареградъ, та все паливъ та руйнувавъ грецкѣ мѣста. Цѣсарь тогда скликавъ своихъ бояръ тай каже: „Щожь намъ теперь робити?“ А бояре сказали: „Пѣшлѣмъ ему на передъ дары, а побачимо, до чого вѣнъ ласый.“ Отъ и пѣслали до Святослава пѣслѣвъ и одного знатока и сказали ему, щобы вѣнъ дививъ ся добре на Святославове лице. Греки прийшли, поклонились и порозкладали передъ Святославомъ золото та дорогѣ матерѣ. Святославъ не глянувъ на те и дивлячись на стѣны, промовивъ до своихъ хлопцѣвъ: „Схуйте отсе!“ Послы вернулись и розказали, що Святославъ навѣтъ не глянувъ на дары. „А пѣшлѣмъ ему зброю, що то вѣнъ скаже?“ сказали Греки. Отъ они и пѣслали ему мечъ и всяку зброю. Святославъ взявъ мечъ въ руки и довго милувавъ ся нимъ. „Ой лютий то чоловѣкъ“, сказали Греки: „треба ему за-

платити данину, бо вѣнъ наробить намъ лиха, коли на золото и не дивить ся, а любить мечъ та зброю.“ Тогда Греки послали ему данину и на живыхъ и на убитыхъ войнѣвъ, и вѣнъ вернувъ ся въ Переяславецъ. У Святослава зѣсталось не богато дружины : вѣнъ боявъ ся, щобы Греки и Болгаре не побили его дружины и не убили его, и хотѣвъ ити въ Кіевъ набирати войска. Одинъ ученый Грекъ бачивъ тогда Святослава и описавъ, якій вѣнъ бувъ. Святославъ бувъ середнёго росту, зъ пласкатымъ носомъ, зъ синими очима, зъ густыми бровами и великими кудлатыми вусами. Бороды въ него не було ; голова була обстрижена, а на головѣ висѣла довга чуприна, чи, якъ на Украинѣ кажуть, оселедецъ : зовсѣмъ такъ, якъ и теперъ на Украинѣ ходять молоді хлопцѣ. Шия у нѣго була товста, груди широкі, лице насуплене и грѣзне. Въ однѣмъ усѣ висѣла сережка (лелѣтка) зъ дорогимъ камѣнцемъ и зъ двома перлами. На нѣмъ була бѣла одѣжь, и бѣлѣйша, нѣжь на его дружинѣ.

Но тѣмъ Святославъ съвъ зъ дружиною на човны тай поплывъ зъ Дунаю въ Чорне море, а зъ моря въ горло Днѣпра до самыхъ порогѣвъ. А тымъ часомъ Болгаре послали сказати Печенѣгамъ, що Святославъ вертае ся до Кіева зъ великимъ богатствомъ та зъ невеликою дружиною. Старый воевода Свинельдъ радивъ, щобы князь обѣйшовъ пороги, де засѣли Печенѣги, але вѣнъ не послухавъ и поплывъ човнами черезъ пороги. Печенѣги заступили теперъ ему дорогу. Святославъ зѣ-

ставъ ся зимувати коло порогѣвъ, а Свинельда по́славъ до Кієва набирати бѣльше вѣйска. Тымъ часомъ у Святослава выйшовъ харчъ; вѣйско поѣло всѣ свой конѣ. Весною Святославъ зновъ поплывъ черезъ пороги, але тутъ на нѣго напавъ печенѣскій князь Куря. Печенѣги убили Святослава, зробили зъ его черепа чашу, оковали золотомъ и пили зъ неи. Свинельдъ самъ прибувъ до Кієва.

Якъ бачимо, Святослава не зовсѣмъ можна навѣтъ назвати кієвскимъ княземъ. Вѣнъ и не живъ въ Кієвѣ, и рѣдко туды заглядавъ. Весь свѣй вѣкъ вѣнъ ходивъ по чужихъ земляхъ воювати, а Кієва не було кому навѣтъ обороняти вѣдъ степовыхъ дикихъ ордъ. Святославъ розпросторивъ руску державу далеко на схѣдъ сонця и на пѣвнѣчь ажъ до Кавказкихъ гѣръ, де теперъ Чорноморскій козаки на Кубани, и до рѣки Волги. До него належала такожъ нынѣшна руска Галичина. Вѣнъ любивъ вѣйну и живъ тѣлько вѣйною. Давати порядокъ и раду въ рускѣй земли вѣнъ не мавъ нѣ охоты нѣ здѣбности. Святославъ бувъ то бойкѣй та смѣливѣй Варягъ и годѣ его называти Русиномъ-Славяниномъ.

*Святославъ
не
былъ
княземъ
Кієва
и
не
любилъ
Кієва*

II. Часъ христiянскій.

I. Сыны Святослава. Володимиръ Святый, князь рускiй.

По смерти Святослава вступивъ на престоль княжій его старшій сынъ Ярополкъ. Именемъ того одинадцятьлѣтнего князя управлявъ державою старый воевода Свинельдъ, котрый служивъ его вѣтцеви а навѣтъ дѣдови Игореву. Межи молодыми князьями братьями почалась заразъ сварня и усобица (колотня межи членами родины) — котру зворушивъ и пѣддержувавъ самъ Свинельдъ. Князѣ любили тогда уганяти ся въ лѣсахъ за звѣремъ. Одного разу загнавъ ся бувъ Лоть, сынъ Свинельда, полюючи звѣрину, ажъ въ землю Олега, въ лѣсы Деревлянскiй (нынѣшнiй Волянъ). Тутъ здыбавъ ся вѣнъ зъ Олегомъ, котрый тожь въ тыхъ лѣсахъ полювавъ. Побачивши Лота, розсердивъ ся Олегъ и спытавъ ся, хто вѣнъ такiй. Лютый князь, хотъ довѣдавъ ся, що то бувъ Лоть, сынъ Свинельда, убивъ его такой. Старый Свинельдъ задумавъ помстити ся за смерть сына, и пѣдюджувавъ своего князя Ярополка, щобы вѣдобравъ Олегову землю Деревлянску. Ярополкъ

мавъ тогда 16, а Олегъ — заледво 15 лѣтъ; Ярополкъ услухавъ рады старшого воеводы и повѣвъ свое войско на Дреговляньску землю, на брата. Коло мѣста Овруча побѣдивъ Ярополкъ. Деревляне почали утѣкати зъ своимъ княземъ Олегомъ до Овруча и стовпили ся на мостѣ, що стоявъ надъ ровомъ, просто брамы замковой. Люде почали падати зъ мосту и зѣпхнули въ ровъ и Олега; на нихъ падали зъ горы инші люде а навѣтъ конѣ и подусили тыхъ, що були на сподѣ, межи ними удусивъ ся и самъ Олегъ. Ярополкъ занявъ Овручъ и казавъ вѣдцямъ шукати тѣла брата. Одинъ чоловікъ сказавъ, що бачивъ, якъ вчора зѣпхнули були Олега зъ мосту въ ровъ. Повытягали трупѣвъ, знайшли Олегове тѣло, принесли его на замокъ и поклали на килимъ. Ярополкъ розплакавъ ся надъ братомъ и сказавъ до Свинельда, показуючи на мертвого Олега: „Тѣшься теперь, бо стало ся, якъ ты хотѣвъ.“ Певна рѣчь, що одинъ Свинельдъ хотѣвъ смерти Олега.

Коли Володимиръ довѣдавъ ся о томъ, злякавъ ся и самъ утѣкъ за море до Варягѣвъ, а Ярополкъ пославъ своихъ намѣстникѣвъ и взявъ такожъ и Новгородъ для себе. За три роки появилъ ся однакожь Володимиръ зъ нанятыми варяжскими дружинами въ своѣй земли, прогнавъ намѣстникѣвъ Ярополковыхъ зъ Новгороду, и увѣдомивъ брата, що иде зъ войскомъ на Кіевъ. Володимиръ хотѣвъ перетягнути на свою сторону и Рогволода, князя Полоцкого. У Рогволода була донька Рогнида; Володимиръ пославъ сватѣвъ, чтобы

еѣ засватали для него. Она була вже заручена за Ярополка и вѣдказала Володимирови своєи руки тому, що вѣнъ бувъ сыномъ ключницѣ Ольжиной Малушѣ. Тото розсердило Володимира; вѣнъ зѣбравъ велике вѣйско, нѣйшовъ на Полоцкъ, взявъ его, убивъ Рогволда и его двоухъ сынѣвъ и ожениеъ ся зъ Рогнидою противъ еи волѣ. Зъ Полоцка выбравъ ся Володимиръ зъ великимъ вѣйскомъ на Кієвъ. Ярополкъ злякавъ ся и ~~зачавъ~~ зъ своимъ вѣйскомъ и зъ воеводою Блудомъ въ замку. Володимиръ переманивъ однакожь Блуда словами: „Допоможи менѣ убити брата, а станешь менѣ тогды за рѣдного батька. Не я але вѣнъ зачавъ братѣвъ убивати и я бою ся, щобы вѣнъ и мене не вбивъ.“ Хитрый Блудъ приставъ на тоє и почавъ намовляти молодого Ярополка, щобы выйшовъ зъ Кієва, бо Кієвляне змовлюють ся уже нѣбы зъ Володимиромъ. Ярополкъ увѣривъ, выйшовъ зъ Кієва и замкнувъ ся вѣдтакъ въ мѣстѣ Роднѣ надъ рѣкою Рось. Володимиръ занявъ заразъ Кієвъ и обступивъ вѣдтакъ зъ вѣйскомъ Родню. Тутъ наставъ скоро великій голодъ. Блудъ почавъ зновъ Ярополкови дораджувати: „Бачь, яка сила у твого брата! Нѣгде тобѣ дѣти ся; лучше помири ся зъ нимъ и скажи ему, що приймаєшь вѣдъ него тоє, що вѣнъ тобѣ дасть.“ Володимира увѣдомивъ Блудъ тайкомъ, що до него приїде Ярополкъ. Такъ и стало ся. Одинъ чоловѣкъ, именовъ Варяжко, остерѣгавъ Ярополка, але той не послухавъ его и пѣйшовъ до брата. Заледво увѣйшовъ въ дверь, пробили его два

Варяги мечами, а Блудь замкнувъ дверѣ, щобы не прийшла Ярополкови въ помѣчь его дружина. Ярополкъ бувъ тихій и добрый хлопець, любивъ християнъ и здаеся, що за тоє зрадили его погане и выдали Володимирови. Вѣдь того часу зѣоставъ Володимиръ великимъ княземъ надъ цѣлою майже Русею.

Володимиръ бувъ наймолодшій сынъ кїевского князя Святослава вѣдь Малушѣ, що то колись була ключницею у княгинѣ Ольги. За житя свого вѣтця вѣнъ бувъ княземъ въ Новгородѣ, а княземъ кїевскимъ ставъ въ 980 роцѣ пѣсля Христового Рѣзда. Вѣнъ дуже любивъ поганьску вѣру, бо зрѣсъ въ Новгородѣ, куды его завезли Новгородцѣ ще маленькимъ, выпросивши собѣ его за князя у Святослава. Въ Новгородѣ тогды ще не було нѣ чутки, пѣ звѣстки про християнську вѣру. Ставши княземъ въ Кїевѣ, Володимиръ поставивъ на горѣ за своимъ дворомъ богато идолѣвъ всякихъ богѣвъ, и мѣжь ними деревляного идола Перуна зѣ срѣбною головою и золотыми вусами. Зѣ того часу передѣ идолами почали приносити жертвы зѣ людей. Кїевляне давали рѣзати и палити передѣ ними своихъ сынѣвъ та дочокѣ.

Року 983 ходивъ Володимиръ воювати зѣ Ятвягами на далеке Польсе, а вернувшись до дому, прийсѣсь богамъ жертву. Бояре и старї люде сказали: Киньмо жеребы на хлопцѣвъ та дѣвчатѣ! кому припадуть жеребы, того и принесемо на жертву богамъ.“ Жеребы припали молодому и гарному сынови одного христия-

нина. Кієвляне поїшли до него и сказали, щоби вѣнъ вѣддавъ свого сына на жертву. Христїянинъ сказавъ имъ, що ихъ боги то — не боги а дерево, а коли имъ треба его сына, то нехай поїшлють котрого-небудь бога, тай нехай самъ богъ жертву собѣ возьме. Кієвляне розсердились, розкинули огорожу; христїянинъ зъ сыномъ вылѣзли на сѣни. Кієвляне пѣдрубали стовпы, сѣни упали и ихъ обохъ убили. Зъ сего мы довѣдуємо ся, що въ Кієвѣ вже було багато христїянъ.

Володимиръ поживъ въ Кієвѣ и мабуть придививъ ся, що поганьска вѣра не дуже добра, тай задунавъ прийняти яку-небудь иншу вѣру. Деякі народы заразъ довѣдались про те и почали посылати послѣвъ, щоби Володимиръ прийнявъ ихъ вѣру. Приходили послы вѣдъ Магометанъ (Татаръ), вѣдъ Нѣмцѣвъ католикѣвъ, вѣдъ Грекѣвъ и навѣтъ вѣдъ Жидѣвъ. Володимиръ слухавъ, якъ каждый хвалить свою вѣру, але якъ магометане сказали, що имъ не можна ѣсти свинины и пити вина, то вѣнъ вѣдказавъ имъ : „Русь любить вино, безъ сего жити не можна“ — тай не прийнявъ ихъ вѣры. Потѣмъ Володимиръ слухавъ, що ему говорили Жиды, а далѣ спытавъ : „Дежь ваша земля?“ Жиды сказали, що ихъ земля колись була въ Єрусалимѣ, але Богъ за грѣхи розсѣявъ ихъ по всѣй землі. „Коли васъ Богъ розсѣявъ, то такъ само розсѣе и мѣй народъ якъ прийму вашу вѣру“, сказавъ Володимиръ и не прийнявъ жидѣвскои вѣры. Приходили потѣмъ католики, а пѣсля всѣхъ прийшовъ одень учѣный Грекъ, говоривъ про

свою вѣру, а далъ розгорнувъ передъ Володимиромъ образъ страшнаго суду, де були намалёвані грѣшніи и праведніи. Володимиръ дививъ ся на той образъ, а вѣдтакъ промовивъ : „Добре тымъ, що стоять по правѣй руцѣ, але горе грѣшнымъ, що стоять по лѣвѣй.“ Пѣсля того Володимиръ скликавъ бояръ и сказавъ имъ : „Кождый хвалить свою вѣру, але лучше пѣслати по словъ, щобы они побачили, у котрого народа красша вѣра.“ Послы були скрѣзь, поѣхали вѣ Цареградъ и пѣйшли на службу Божу вѣ церкву. Имъ такъ сподобала ся грецка вѣра, що они потѣмъ сказали до Володимира, „Хто покушає солодкаго, то потѣмъ не схоче гѣркого, такъ само и мы не хочемо бути поганамы. Якбы грецка вѣра була зла, то и твоя бабка Ольга не приняла бы єѣ.“

Само тогды Володимиръ пѣйшовъ вѣ Крымъ на грецкій городъ Корсунъ и хотѣвъ єго завоювати. Греки добре оборонялись. Володимиръ звелѣвъ насыпати кругомъ Корсуня валъ, а городяне пѣдкопали ся пѣдъ стѣны, тай переносили вѣ ночи землю вѣ городъ. Оденъ Корсунецъ, Анастасъ, кинувъ вѣ Володимирове вѣйско стрѣлу, а на стрѣлѣ було написано : „На сходѣ сонця вѣдъ города суть криницѣ, а зъ криницѣ иде вода трубами (рурами) вѣ городъ. Засыпъ трубы а городяне вѣдъ смаги будуть мусѣли вѣддати тобѣ городъ.“ Володимиръ знявъ очи до неба тай промовивъ : „Коли се стане ся, то я выхрещу ся.“ Заразъ знайшовъ тѣ трубы, звелѣвъ ихъ перекопати, — Корсунцѣ не выдержали безъ воды тай вѣдчинили єму ворота. Володимиръ

звѣйшовъ въ мѣсто и заразъ по́славъ въ Цареградъ до грецкихъ цѣсарѣвъ Васи́лія и Константи́на сказа́ти: „Я чувъ, що у васъ є сѣстра Анна, якъ не вѣддасте єѣ за мене, то я зъ вашою столицею зроблю те саме, що и зъ Корсунемъ.“ Цѣсарѣ вѣдказали тогды: „Наша сестра христіянка, а ты поганинъ. Выхрести ся, то и сестру вѣддамо, и самъ будешъ въ раю.“ Володимиръ заразъ згодивъ ся. Царѣвно́й Аннѣ дуже не хотѣло ся ѣхати въ Кримъ до Володимира. „Лучшебъ менѣ умерти, нѣжъ ѣхати! отсе ѣду, наче въ неволю!“ промовила она. Браты вговорювали єѣ и она сѣла на корабель, забрала священико́въ и поплыла въ Кримъ. Володимиръ охрестивъ ся и єго назвали по христіяньски Васи́ліємъ. Пѣсля того вѣнъ повѣнчавъ ся зъ царѣвною Анною, взявъ зъ собою Корсунця, Анастаса и грецкихъ священико́въ, вернувъ грецкимъ цѣсарямъ городъ, тай поѣхавъ до Кієва.

Прибувши до Кієва, Володимиръ заразъ охрестивъ своихъ сыно́въ, а потѣмъ велѣвъ звалювати идо́ловъ; однихъ порубали, другихъ попалили, а найстаршого мѣжъ ними, Перуна, привязали до ко́ньского хвоста тай потягли зъ горы до Днѣпра. Дванайцять чоловѣка били єго ломаками. Темный наро́дъ бѣгъ за Перуномъ и плакавъ. Перуна вкинули въ Днѣперъ и поставили понадъ берегомъ людей, щобы вѣдпихали єго вѣдъ берега палицями, доки вѣнъ не мине мѣста. Пѣсля того митрополитъ Михаи́лл, священники и самъ Володимиръ поѣшли по мѣстѣ вговорювати наро́дъ, щобы пристававъ

на нову вѣру. Дехто пристававъ, дехто не хотѣвъ, а богато людей зъ переляку поутѣкало на степы та въ лѣсы. Але вже въ Кієвѣ було богато христіянъ. Володимиръ звелѣвъ одного дня зрана всѣмъ зобрати ся коло Днѣпра, щобы разомъ всѣ охрестились. Люде зобрали ся и ввѣйшли въ воду; старшій держали маленькихъ дѣтей на рукахъ. Священики стояли на березѣ и читали молитвы, а Володимиръ, знявши руки въ гору, моливъ ся Богу. Заразъ після того Володимиръ почавъ ставити въ Кієвѣ церкви. На тѣмъ мѣсци, де стоявъ Перунъ, вѣнъ збудувавъ церкву св. Василія.

Після того Володимиръ піславъ священникѣвъ хрестити нарѣдъ въ городаы и села. Володимирѣвъ дядько Добрыня пѣйшовъ зъ митрополитомъ Михаиломъ ажъ въ Новгородъ, поскидавъ и тамъ идолѣвъ, хрестивъ богато народу и збудувавъ церкву. Але въ Новгородѣ не такъ швидко нарѣдъ приставъ до новои вѣры. Разъ Новгородцѣ, почувши, що иде до нихъ Добрыня зъ воеводою Путятю, зѣрвали мѣсть и не пустили его въ городъ; вѣдтакъ розвалили церкву, розкинули хату Путяты, забрали его добро и убили его жѣнку и родичѣвъ. Путята въ ночи переплывъ на човнахъ рѣку зъ вѣйскомъ и напавъ на Новгородцѣвъ. Новгородцѣ почали зъ нимъ воювати и трохи его не убили. Добрыня привѣвъ бѣльше вѣйска, почавъ палити хаты поганъ и розбивъ Новгородцѣвъ. Владика силою охрестивъ богато людей въ рѣцѣ и понадѣвавъ имъ на шию

хрестіани. Тоды Новгородцѣ оклали собѣ приказку : „Путята хрестивъ насъ огнемъ, а Добрыня мечемъ.“ Самъ Володимиръ ходивъ зъ архіереями далеко на Во-
лынъ, щобы научити людей хрестіянської вѣры ; вѣнъ збудовавъ въ той часъ на Волянню городъ Володимиръ и въ нѣмъ поставивъ церкву Богородицѣ. Хрестіянська вѣра роздѣлила ся швидко тѣлько въ городахъ та по-
надъ Днѣпромъ, куды легше було занести єѣ. Въ мѣс-
цяхъ далекихъ вѣдъ Кієва, въ далекихъ лѣсахъ на По-
лѣсью и у насъ въ Галичинѣ, народъ ще довго державъ
ся старою поганьскою вѣры. Зъ кієвскою Печерскою Ла-
вры выходили черцѣ въ далекій краѣ, учили погань по-
вою вѣры, хрестили ихъ, будували церкви ; але ще че-
резъ двѣста и триста лѣтъ пѣсля Володимира народъ
державъ ся старою вѣры, або хочъ и ходивъ до церкви,
та не кидавъ ся и поганьства : справлявъ свята хресті-
янскій и свои давній поганьскій, якъ на прикладъ на
Рѣздво Христове празникувавъ свого давного Коляду,
а на Ивана Хрестителя поганьского Купайла. Вѣдъ
того часу ще и доси въ нашѣмъ народѣ по селахъ за-
держали ся поганьскій дуже давній пѣсни, колядки, ве-
снянки, купальскій пѣсни, дуже давній звычайъ, най-
бѣльше на Рѣздвяній свята, на Святый и Щедрый ве-
чѣрь, та на Купайла.

Володимиръ привѣзъ зъ Корсуня въ Кієвъ пер-
шого митрополита Михаила, и набравъ богато свяще-
никѣвъ зъ Болгаріи на Дунаю. Болгаре були вже хри-
стіане и въ ихъ церквахъ правила ся служба Божа зъ

святихъ книжокъ на ихъ рѣднѣй мовѣ. Болгарска мова була дуже похожа на руску, не такъ якъ грецка. Грецького языка неучені зовсѣмъ не розумѣли, а болгарского добре можна було поняти. Володимиръ звелѣвъ завести въ нашѣ церкви святі болгарскі книжки; потыхъ книжкахъ и теперъ въ нашихъ церквахъ правлять службу Богу и читають Евангелію. Тота мова зве ся теперъ (старо)-славянською або давно-болгарскою, бо теперѣшні Болгаре стали вже зовсѣмъ инакше говорити. Щобы не добувати священникѣвъ зъ Болгаріѣ та мати своихъ, Володимиръ звелѣвъ завести въ Кіевѣ школу и набирати туды дѣтей вѣдъ богатихъ городявъ. Матери плакали за дѣтьми, якбы тужачи за мертвыми: такъ ся лякали той школы! Такі-то були неучені тогды навѣтъ паны и богатырѣ!

Володимиръ бувъ дуже лихимъ чоловѣкомъ, якъ бувъ поганиномъ: вѣнъ убивъ свого брата Ярополка, свого тестя Рогволда и его двоухъ сынѣвъ, приносивъ богамъ на жертву людей и мавъ кѣлькасотъ жѣнокъ. Якъ же охрестивъ ся, то зовсѣмъ ставъ не той, порозпускавъ жѣнки, будовавъ церкви, справлявъ обѣды старцямъ и навѣтъ боявъ ся карати розбѣйникѣвъ, такъ що архіереѣ мусѣли вговорювати его, бо вже богато було розплодило ся въ лѣсахъ розбѣйникѣвъ.

Въ роцѣ 981 Радимичѣ, а потѣмъ и Вятичѣ, що жили на доньскѣй сторонѣ, де теперъ Москалѣ, не хотѣли платити податкѣвъ. Володимиръ пѣйшовъ въ ихъ землю и присилувавъ ихъ зновъ платити данину. Въ той часѣ

вырушивъ вѣнъ такожь на Ляхѣвъ. Польща скористала була зъ непокоѣвъ на Руси — здае ся, за часѣвъ Святослава, — и заняла для себе Червень и Перемышль, т. е. землю надъ Днѣстромъ и Сяномъ, котра нынѣ становить всхѣдну часть Галичины. Володимиръ вѣдобравъ тоту землю назадъ вѣдъ Полякѣвъ; такъ отже границѣ Руси опирали ся зъ сѣи стороны ажъ о Карпаты. А 992 року изъ за рѣки Сулы, зъ степѣвъ, прийшли Печенѣги и хотѣли напасти на Кіевъ. Володимиръ вѣйшовъ зъ вѣйскомъ и ставъ надъ рѣкою Трубежемъ якъ разъ противъ нихъ. И тѣ и другі бояли ся переходити черезъ рѣку. Печенѣжскій князь вѣйшовъ надъ рѣку и крикнувъ до Володимира: „Вышли ты одного чоловѣка, а я вышлю свого, нехай они бѣють ся. Якъ твѣй чоловѣкъ поборе мого, то мы не будемо зачѣпати Русинѣвъ три роки, а якъ мѣй поборе твого, то мы будемо воювати зъ вами три роки.“ Володимиръ пѣславъ по шатрахъ шукати такого силача, щобы пѣйшовъ бороти ся зъ Печенѣгомъ, але такого силача не знайшли. Другого дня Печенѣги приѣхали и привезли зъ собою силача. Володимиръ зажуривъ ся та зновъ пѣславъ шукати мѣжь своими силача. Тогды прийшовъ до Володимира оденъ дѣдъ тай каже: „Князю! я прийшовъ сюды зъ чотырма сынами, а дома маю ще пятого, найменшого, Ивана Кожемяку. Разъ вѣнъ мавъ въ рукахъ шкѣру, а я прийшовъ та заговоривъ до него. Якъ державъ вѣнъ шкѣру, такъ и розѣрвавъ еъ въ рукахъ.“ Отъ привели до Володимира того И-

вана Кожемяку. „Я не знаю, чи здужаю побороти Печенѣга... А приведѣть менѣ вола, нехай я спробую свою силу,“ сказавъ Кожемяка. Привели вола, роздрочили его горячимъ желѣзомъ тай пустили. Иванъ якъ ухонивъ руками вола за бѣкъ, такъ и вырвавъ шкѣру зъ мясомъ, скѣлько захопивъ жменею. Другого дня Печенѣги привели своего силача, великого на зрѣсть та страшного. Володимиръ звелѣвъ Иванови выступити противъ него. Величезный Печенѣгъ почавъ глузувати надъ Ивановъ, бо сей бувъ невеликого росту. Вымѣряли мѣсце мѣжь обома полками тай пустили ихъ противъ себе: они схопили оденъ другого въ руки, та давай давити. Кожемяка здавивъ Печенѣга, пѣднйавъ та кинувъ нимъ обѣ землю. Тогда Печенѣги злякали ся та втѣкли, а Володимиръ пустивъ ся за ними. На тѣмъ мѣсци, де бороли ся силачѣ, Володимиръ заложивъ коло броду городъ и назвавъ его Переяславль, бо тутъ Кожемяка перейнявъ славу надъ Печенѣгомъ. Володимиръ зробивъ Ивана и его батька богатыми панами.

995 року Печенѣги несподѣвано напали на мѣсто Василькѣвъ. Володимиръ вийшовъ противъ нихъ зъ малою дружиною, на-силу утѣкъ и сховавъ ся пѣдъ мостомъ. По двохъ рокахъ, коли Володимиръ пѣйшовъ въ Новгородъ набирати вѣйска, Печенѣги зновъ напали на Бѣлгородъ и обступили его зѣ всѣхъ сторѣнъ. Въ городѣ почавъ ся голодъ. Печенѣгѣвъ було богато, а князь не иде тай не иде зъ вѣйскомъ на помѣчь. Горадяне зѣбрали вѣче, т. є. громаду, и постановили вже

вѣдати городъ Печенѣгамъ. Але на вѣчи не було одного дѣда. Якъ же довѣдавъ ся вѣнь, що вѣче хоче вѣдати городъ Печенѣгамъ, то пославъ за найстаршими громадянами и сказавъ имъ: „Ось послушайте мене, що маю сказати! не вѣдавайте города ще днѣвъ зо три, та зберѣтъ, де тѣлько знайдете, хочъ по пригорщи вѣвса, пшеницѣ або высѣвокъ.“ Всѣ кинулись по хатахъ, знесли, скѣлько знайшли, вѣвса, пшеницѣ та высѣвокъ. Дѣдъ казавъ зварити кисѣль, потѣмъ выкопавъ криницю, вставивъ туды дѣжку и налявъ кисѣлю. Въ княжѣй коморѣ знайшли дѣжочку меду. Дѣдъ звелѣвъ наварити сыты, выкопавъ другу криницю, вставивъ туды дѣжку и налявъ сыты. Другого дня городяне поѣшли до Печенѣговъ и сказали имъ, „Мы дамо вамъ въ закладъ своихъ десять чоловѣка, а вы пошлѣтъ зъ нами въ городъ своихъ десять чоловѣкъ, нехай они подивлять ся, що у насъ ся дѣе.“ Якъ тѣлько Печенѣги прийшли въ городъ, городяне показали имъ криницѣ зъ кисѣлемъ та зъ сытою и сказали. „чого вы стоите? Хочъ десять лѣтъ подѣ мѣстомъ стѣйте, то вы насъ не перестопите, бо насъ сама земля харчуе.“ Тогда набрали зъ одной криницѣ кисѣлю, а зъ другой сыты, самѣ наѣли ся и дали покушати Печенѣгамъ. Печенѣги сказали, що ихъ князь не дастъ диву вѣры. Городяне дали имъ кухоль меду и кухоль кисѣлю, щобы они показали своему князеви. Печенѣги дуже дивовали ся, заразъ вѣдступили вѣдъ Бѣлгорода тай поѣшли собѣ до дому.

Щобы Печенѣги не смѣли нападати на Кієвъ, почавъ Володимиръ будувати рѣжні города, поробивъ крѣпости и посадивъ всюды войско. Мѣжь тими городами були найзначнѣйші: Василькѣвъ, недалеко вѣдъ Кієва, и Бѣлгородъ надъ Днѣпромъ.

Хочъ Володимиръ не разъ и не два мусѣвъ вѣдбиватись вѣдъ хижихъ Печенѣгѣвъ, але вѣнъ не любивъ воювати, — любивъ сидѣти дома, порядкувати и бенкетувати зъ своєю дружиною. Володимиръ дуже любивъ гостей и бесѣду зъ дружиною. Якъ святили въ Васильковѣ церкву святого Спаса, то Володимиръ звелѣвъ наварити триста кѣтлѣвъ меду, запросивъ богато бояръ, посадникѣвъ (намѣстникѣвъ), старшинъ зѣ всѣхъ городѣвъ и велику силу народа. Вѣдъ Спаса ажъ до першої Пречистой цѣмьхъ вѣсѣмъ день справлявъ Володимиръ храмъ, а на Пречисту вернувъ ся до Кієва та ще и въ Кієвѣ справлявъ обѣды. Въ его теремѣ (дворци) що тыжня бувъ пиръ зъ дружиною, а для бѣдныхъ и слабыхъ вѣнъ велѣвъ розвозити по Кієвѣ мясо, хлѣбъ и овочѣ. Каждый убогій, каждый старецъ приходивъ смѣливо на его дворъ, и каждому давали ѣсти и пити, та ще и грошѣ зъ Володимирової касы. Володимиръ збудувавъ въ Кієвѣ Десятинну церкву Богородицѣ и звелѣвъ давати на ту церкву десяту частину доходу зъ своєї землѣ. Нарѣдъ дуже любивъ Володимира, а за свою доброту вѣнъ ставъ святымъ. И теперъ у насъ справляють празникъ князя Володимира 15. липня, того самого дня, коли вѣнъ померъ.

Въ роцѣ 1014 збунтувавъ ся бувъ противъ него одень его сынъ Ярославъ, що бувъ княземъ въ Новгородъ и не хотѣвъ платити вѣтцевѣ по 2000 гривень, якъ було заведено попереду. Тогдѣшнюю гривною бувъ шмать сръбла, дуже похожій на пирѣжокъ, або той човникъ, що нимъ ткачѣ ткають на варстатѣ, лише далеко меншій. Въ нѣмъ бувъ фунтъ, або троха и бѣльше сръбла. Два тысячѣ гривень були на тогды великій грошъ, бо сръбла и грошей було въ старовину помало. Володимиръ казавъ уже направляти дороги и мосты, щобы ити на збунтованого сина, але заслабъ та умеръ 15. липня 1015. року.

2. Дѣти Володимира Святого. Ярославъ Мудрый.

Володимиръ мавъ вѣдь кѣлькохъ жѣнокъ 12 сынѣвъ. Вѣдь полоцкой княгинѣ Рогниды мавъ вѣнь сына Изяслава. Рогнида не могла того забути, що Володимиръ убивъ еи батька и братѣвъ и для того его не любила. Одного разу, коли Володимиръ спавъ, увѣйшла она до него и хотѣла его мечемъ убити. Володимиръ прокинувъ ся и захопивъ еѣ за руку; потѣмъ казавъ ѣй убраться, якъ до вѣнка и дождати себе. Вѣнь хотѣвъ еѣ убити, але она догадала ся и казала коло себе стати своему сынови Изяславови зъ мечемъ; коли Володимиръ прийшовъ до неи, промовила до него, пока-

зуючи на сына: „якъ мене убешь, то зѣмстити ся за мене мой сынъ.“ Володимиръ вѣдѣславъ єѣ зъ сыномъ до Полоцка и вернувъ ѣѣ батькѣвскій єѣ городъ. Декотрѣй зъ сынѣвъ Володимира померли ще за єѣо житя, але було ще багато живыхъ. Святославъ бувъ княземъ въ Туровѣ на Припєтє, Ярославъ въ Новгородѣ, Святославъ у Деревлянѣ, Мстиславъ у Тмуторокани пѣдъ Кавказомъ, Борисъ въ Суздали а Глѣбъ въ Муромѣ ажъ за теперѣшною Москвою, въ землї финьского народу. Надъ всѣ дѣти любивъ Володимиръ наймолодшихъ сынѣвъ, Бориса и Глѣба. Оба були вѣдъ грецкои царѣвной Анны. Володимиръ державъ Бориса при собѣ и хотѣвъ єѣо посадити на свое мѣсце въ Кієвѣ, хотѣ Святотолкъ бувъ найстаршій межи живыми сынами. Володимиръ умеръ въ селѣ Берестовѣ, що лежало надъ Днѣпромъ коло теперѣшної Лавры. Бориса не було тогды въ Кієвѣ, отецъ бувъ єѣо пѣславъ зъ своєю дружиною за Днѣперъ въ степы на Печенѣгѣвъ. Бояре Володимировѣ не говорили довго нѣкому, що князь вже умеръ; выглядали, здає ся, Бориса и бояли ся Святотолка, котрый тогды бувъ въ Кієвѣ. Але довше вже не можна було держати тѣла, они зѣѣмили въ ночи въ покояхъ помосты и спустили тѣло вужисками про при стѣну на двѣръ, обвили въ килымъ, поклали на санки тай повезли въ Десятинну церковь. Тамъ поклали єѣо въ мрамурову домовину и поховали въ церквѣ.

Коли ся Святополкъ о тѣмъ довѣдавъ, привернувъ Кієвлянъ дарами на свою сторону тай ставъ кієвскимъ княземъ. Тымъ часомъ не знайшовъ Борисъ въ степу Печенѣгѣвъ и розбивъ зъ дружиною вѣтця шатра надъ рѣчкою Альтою. Святополкъ дуже боявъ ся Бориса, бо знавъ що єго всѣ любили, тай задумавъ погане дѣло, убити Бориса. Не дармо єго батько не любивъ. Єго жѣнка була Полька, дочка польского короля Болеслава. Зъ жѣнкою приѣхавъ бувъ до Святополка въ Турѣвъ и одень католицкій владика и почали обоє намовляти Святополка противъ вѣтця Володимира. Володимиръ кинувъ злого сына зъ єго жѣнкою и католицкимъ владикою до темницѣ и державъ ихъ тамъ довго. Теперь умеръ уже отецъ, а Святополкъ намовивъ одного чоловіка, на имя Путшу, убити Бориса. Путша поѣхавъ заразь на Альту. Дружина Бориса радила єму, ити до Кієва и сѣсти на вѣтцѣвскимъ престолѣ, але Борисъ не хотѣвъ ити на старшого брата и розпустивъ бѣльшу половину дружины. Путша прийшовъ пѣдъ Борисове шатро. Борисъ саме тогды спѣвавъ утреню. Зъ нимъ бувъ въ шатрѣ слуга єго Юрій, родомъ зъ Угорѣ. Путша подѣждавъ, доки Борисъ не докѣнчить молитву. Якъ тѣлько Борисъ лягъ на постѣль, зачавъ Путша зъ своими людьми списами колоти въ шатро. Слуга оборонявъ Бориса и закривавъ єго своимъ тѣломъ, однакъ Бориса закололи, завинули въ полотно зъ шатра и поклали на вѣзъ ще пѣвъ-живого. Слуга мавъ на шии дорогій, золотый, широкий ковчѣрь. Путша вѣдрубавъ

ему голову, чтобы здерти той дорогой ковчѣрь. Бориса завезли до Кіева. Коли Святополкъ довѣдавъ ся, що вѣнъ ще дыхае, казавъ проколоти ему сердце. Святополкъ, жадный братной крови, задумавъ поубивати всѣхъ братѣвъ. Братъ Бориса, Глѣбъ, бувъ тогда въ своѣмъ мѣстѣ Муромѣ. Святополкъ переказавъ ему черезъ послѣвъ, чтобы вѣнъ чимъ скорше ѣхавъ до Кіева, бо отецъ пѣбы дуже слабый, и нынѣ-завтра умре. Глѣбъ поѣхавъ до Днѣпра, сѣвъ на човенъ и поплывъ долѣвъ рѣкою. Коло мѣста Смоленска напавъ на него оденъ кухарь, нанятый черезъ брата, и зарѣзавъ его. Тѣло Глѣба выкинули на берегъ межи двѣ колодки и ажъ потѣмъ казавъ Ярославъ перенести его и поховати въ Вишгородѣ побѣчъ Бориса. Святополкъ хотѣвъ теперь убити третого брата, Деревлянскаго князя, Святослава. Той догадавъ ся и почавъ утѣкати, але его догнавши въ горахъ карпатскихъ и тожь убили*). Тогда була въ Кіевѣ рѣдна сестра Ярослава, именованъ Предислава. Она увѣдомила Ярослава, що лютый Святополкъ намагае ся позабывати всѣхъ братѣвъ. Саме тогда погнѣвавъ ся бувъ Ярославъ зъ своими Новгородцями, коли го однакъ дойшла тота вѣсть зъ Кіева, помиривъ ся зъ ними, и просивъ у нихъ помочи противъ Святополка. Теперь выправивъ ся зъ великимъ войскомъ на брата. Святополкъ нанявъ Печенѣговъ зъ за

---

*) Ще и нынѣ называютъ одну могилу въ горахъ Скъльскихъ могилю Святослава.

Десны и зѣткнувъ ся зъ Ярополкомъ надъ Днѣпромъ. Святополкъ воевода ѣздивъ по-надъ рѣку и дражнивъ Новгородцѣвъ: „Ой вы теслѣ, а не воины! чого вы сюды прийшли зъ вашимъ кривимъ княземъ? Отъ будете намъ тутъ будувати хаты.“ Новгородцѣ розсердились и просили Ярослава, щобы ихъ на другій день вѣвъ на Святополка. Тои ночи бувъ морозъ. Святополкъ стоявъ зъ вѣйскомъ межи двома озерами. Озера були замерзли, але лѣдъ бувъ ще тонкій. Святополкъ пивъ цѣлу нѣчь зъ своєю дружиною, а тымъ часомъ переправивъ ся досвѣта Ярославъ черезъ рѣку; Новгородцѣ вѣдохнули човна вѣдъ берега и пустились водою, щобы уже бити ся на смерть. Нѣчь була темна, тожь казавъ Ярославъ своимъ обвязувати головы бѣлыми хусточками, щобы себе пѣзнавали въ битвѣ. Ярославъ напавъ на Святополка. Печенѣги стояли за озеромъ и не встигли прийти зъ помочю. Святополкъ пустивъ ся зъ своимъ на озеро; лѣдъ тонкій заломивъ ся и богато зъ его вѣйска потопило ся. Святополкъ утѣкъ въ Польщу до свого тестя, короля Болеслава Хороброго, а Ярославъ занявъ Кіевъ и ставъ кіевскимъ княземъ.

Святополкъ намовивъ тымъ часомъ свого тестя пти зъ нимъ на Кіевъ и прогнати зъ вѣдтамъ Ярослава. Болеславъ выбравъ ся зъ вѣйскомъ и дѣйшовъ до Буга тай ставъ на березѣ. Ярославъ выйшовъ ему на зустрічь зъ своимъ вѣйскомъ. Руске вѣйско стояло на однѣмъ березѣ Буга а польске на другѣмъ. Ярославѣ воевода на прѣзвище Будый, ѣздивъ понадъ Бу-

гомъ и кричавъ до Болеслава: „пожди, мы тобѣ проколимо товстѣ твои пыски грѣскою.“ Болеславъ бувъ здоровый и гладкій, такъ, що кѣнь ледво державъ его на собѣ. Вѣнь розсердивъ ся, кинувъ ся зъ конемъ въ рѣку, а зъ нимъ его вѣйско. Ярославъ не сподѣвавъ ся такого нападу и подавъ ся въ задъ; вѣнь утѣкъ до Новгороду а Болеславъ зъ Святополкомъ занявъ Кіевъ и осадивъ го польскимъ вѣйскомъ. Болеславъ перебувавъ тутъ довго; Кіевлянамъ обридло въ кѣнци чуже панованѣ и зачали тайкомъ убивати Полякѣвъ. Болеславъ боявъ ся довше тутъ зѣставати; вѣнь забравъ все добро Ярослава, его боярѣвъ, двѣ сестры, много плѣнныхъ и вернувъ ся въ Польшу. Вертаючи черезъ нынѣшну всхѣдну Галичину, занявъ вѣнь еѣ по дорозѣ, осадивъ мѣста Черемышль, Червень, Белзъ и иншій своими вѣйсками и прилучивъ тоту землю, що еѣ Володимиръ бувъ вѣдъ Польщи вѣдорвавъ, назадъ до Польщи. Тымъ часомъ назбиравъ собѣ Ярославъ въ Новгородѣ нове вѣйско и пѣйшовъ зновъ на Святополка. Оба браты зѣткнули ся на рѣцѣ Альтѣ, де то колись убили Бориса. Тутъ почавъ ся страшный бѣй. Тричѣ сходили ся вѣйска, ударяли на себе, рубались, ба навѣтъ бороли ся руками. Кровъ текла рѣками по долинахъ. Надъ вечѣръ пережилила ся побѣда на сторону Ярослава. Святополкъ утѣкавъ зновъ въ Польшу, але умеръ по дорозѣ вѣдъ ранѣ. Нарѣдъ назвавъ его **Окаяннымъ**.

Зъ братѣвъ Ярослава живѣ ще одень, Мстиславъ, на далекѣй Тмуторокани. Бувъ то князь смѣливый, емкій а при томъ добродушный; зъ лица бувъ красный а зростомъ великій. Нарѣдъ его дуже любивъ, а слава его рознеслась була по цѣлой Руси. Коли братѣвъ живыхъ уже лише двоухъ зѣстало, прийшовъ вѣнъ до Чернигова и просивъ у брата своего Ярослава бѣльше землѣ. Ярославъ вѣдказавъ, набравъ Варягѣвъ и пѣйшовъ бити ся зъ братомъ. Они стрѣтили ся вѣ ночи. Нѣчь була темна зъ дощемъ, бурею та громами. Разъ вѣ разъ блискало а браты бились, ажъ вѣ мечохъ вѣдбивала ся блискавица. Мстиславъ побивъ Ярослава и той утѣкъ до Новгороду. Мстиславъ не хотѣвъ однакъ братови всего вѣдберати, але пѣславъ до Новгороду сказати ему: „Ты, брате, старшій, будь же ты княземъ вѣ Кіевѣ, а я буду княжити вѣ Черниговѣ.“ Ярославъ недовѣривъ довго братови и сидѣвъ вѣ Новгородѣ, але потѣмъ выбравъ ся такой до Кіева и помирился зъ Мстиславомъ. Одень бѣкъ Днѣпра державъ Ярославъ и сидѣвъ вѣ Кіевѣ, а тамтой бѣкъ взявъ Мстиславъ и княживъ вѣ Черниговѣ. По смерти Мстислава вѣ р. 1032. зѣоставъ Ярославъ княземъ на цѣлой Руси.

Вѣ Польщи бувъ тогды королемъ Мечиславъ II. Ярославъ вѣдобравъ вѣдъ него назадъ Червону Русь и помирился зъ нимъ. Такъ получила ся наша пѣдкарпатска Русь зновъ зъ цѣлою Русею. Ярославъ ходивъ ще на Ятвягѣвъ и занявъ ихъ край, Полѣсе, а

вѣдтакъ поконавъ Литву и накинувъ на Лиговцѣвъ податокъ. За Ярослава була остатна вѣйна зъ Греками. Разъ посварили ся були грецкїй купецъ зъ рускими и убили одного руского купца. Ярославъ выславъ на Грековъ 6000 вѣйска зъ своимъ сыномъ Володимиромъ, але буря розбила на мори много рускихъ кораблѣвъ а иншїй повыкидала на берѣгъ. Греки напали на нихъ, половили, привезли въ Цареградъ тай повыколювали имъ очи. Ажъ за три роки постановили обѣ стороны межи собою миръ; Греки выпустили слѣпыхъ на волю, а царь грецкїй Константинъ, на прѣзвище Мономахъ, вѣддавъ свою дочку за Ярославого сына Всеволода. Вѣдъ того часу не воювали бѣльше нѣколи кїевскїй князь зъ Греками.

Ще разъ були на Кїевъ напали Печенѣги, коли не було тамъ Ярослава; вѣнъ бувъ тогды въ Новгородѣ. Ярославъ надѣйшовъ зъ вѣйскомъ и розбивъ ихъ пѣдъ самымъ Кїевомъ. Вѣдъ того часу щезли десь Печенѣги; одна ихъ часть осѣла на Украинѣ и служила въ вѣйскахъ княжихъ. Тотї змѣшали ся вѣдтакъ зовсѣмъ зъ Русинами, забули свѣй языкъ, стали христїанами и почали говорити по руски.

Ярославъ любивъ дуже книжки и науки. Вѣнъ бувъ першїй князь письменный и ученый, самъ любивъ читати въ день и въ ночи книжки и розмовляти зъ учеными людьми. Вѣнъ зѣбравъ ученыхъ людей и казавъ имъ переложити святї грецкїй книги на славянську мову, казавъ переписувати всякїй книжки (бо тогды ще

не умѣли друкувати) и тоті то книжки казавъ скла-
дати при церквѣ св. Зоиѣ. Въ Новгородѣ завѣвъ вѣнъ
таку саму школу для дѣтей, якъ Володимиръ въ Кіе-
вѣ. До той школы послали триста паньскихъ и свя-
щенничихъ дѣтей. За Ярослава розширило ся христі-
янство навѣтъ въ земляхъ, де жили инші народы: Фи-
ны, Чуды. Въ далекѣй суздальскѣй земли, ажъ за тепе-
рѣшною Москвою, почали знахорѣ поганьскі бунту-
вати нарѣдъ, щобы не принимати христіянскои вѣры.
Тогда бувъ неурожай, а знахорѣ дурили нарѣдъ, що
то бабы та молодицѣ покрали зъ поля хлѣбъ а зъ во-
ды рыбу. Погане забивали молодицѣ а ворожбиты за-
бирали собѣ ихъ добра. Ярославъ покаравъ ихъ за
тоє; казавъ ихъ кинути до темницѣ, а въ Новгородѣ
высубали такимъ двомъ знахорямъ борода а вѣдтакъ
повѣсили ихъ на дубѣ.

Ярославъ казавъ скрѣзь по мѣстахъ и селахъ
ставити церкви и настановлявъ священникѣвъ. Надъ
всѣма священниками и владиками постановивъ вѣнъ въ
Кіевѣ митрополита Иляріона, котрый бувъ першій ми-
трополитъ, родомъ Русинъ, бо до теперъ були владі-
ки и митрополиты самі Греки.

Ярославъ любивъ бѣльше порядки заводити въ
своѣй земли, нѣжь воювати. Вѣнъ будувавъ мѣста. На
далекѣй пѣвночи збудувавъ вѣнъ мѣсто Юревъ, а на
Волзѣ за теперѣшною Москвою (бо тогды єъ ще не
було) заложивъ мѣсто Ярославъ, де нынѣ мешкають
Великоросы. Понизше Кіева позакладавъ вѣнъ малі

крѣпости, щобы хижі орды степові не налѣтали на границѣ. Вѣнъ казавъ тѣло своего брата Глѣба перевести до Вишгороду и поховати побѣчь Бориса. Вѣдъ того часу почали туды сходити ся богомольцѣ и назвали Бориса и Глѣба святыми. Ярославъ казавъ навѣтъ выкопати и охрестити кѣстки своихъ предкѣвъ-поганѣвъ, Олега и Ярополка, и поховати ихъ въ Десятинной церквѣ.

До того часу ще не було писаныхъ въ книжкахъ правъ. Князь судили нарѣдъ пѣсля давнихъ народныхъ звычайѣвъ. Ярославъ казавъ посписувати права въ книжку и тота книжка называе ся: „Правда Руска.“ Въ той Правдѣ Руской, Ярославъ позволивъ пѣсля давного звычайу кроваво мстити ся; за смерть брата мѣгъ мститись братъ, за вѣтця сынъ, а за сына отецъ. За кожду провину велѣвъ Ярославъ карати грѣшми. Грѣшми платили кару за убійство, грѣшми тоже за бѣйку и ганьбу. Тѣ грѣшій ишли въ княжу касу, а плата за грѣхи ишла митрополитови. Коли обвиненый не признававъ ся до вины, тогды рѣшали дѣло 12 выбранныхъ людей.

Ярославъ роздѣливъ ще за житя землѣ межи своихъ сынѣвъ, найстаршому давъ Кіевъ а чотыромъ молодшимъ давъ кождому окремо Чернигѣвъ, Переяславъ, Володимиръ волянскій и Смоленскъ.

Ярославъ умеръ 20. лютого 1054 р., его поховали въ Зофійской церквѣ въ мarmorовѣй домовинѣ, котра и теперъ есть за иконостасомъ.

За для того, що дуже любувавъ ся въ наукахъ, дано ему прѣзвище : „Мудрый.“

3. Дѣти Ярослава. Про славныхъ черцѣвъ на Руси.

Умираючи роздѣливъ Ярославъ свое велике княжество на пять малыхъ княжествъ або удѣловъ. Старшій братъ бравъ собѣ тогды и опѣсля звычайно кievскій удѣлъ и звавъ оя великимъ княземъ, а по смерти его стававъ великимъ княземъ не сынъ его, якъ теперь дѣе ся у всѣхъ царствахъ, але молодшій братъ небѣщика. Коли умеръ наймолодшій его братъ, тогды зновъ настававъ великимъ княземъ въ Кіевѣ сынъ найстаршого брата. Такий бувъ звычай у князѣвъ, але нѣ самі князѣ, нѣ мѣста нѣ вѣча по мѣстахъ не дуже держали ся того звычайу. Самі князѣ проганяли часто оденъ другого зъ Кіева; часомъ мѣщане проганяли на вѣчахъ князя, котрого не злюбили, ба навѣтъ часомъ и убили, а иншого прикликували. Ярославъ покликавъ, умираючи, сынѣвъ своихъ до себе и такъ промовивъ до нихъ : „Дѣти мой! любѣть оденъ другого. Коли будете жити въ згодѣ, то и Богъ буде зъ вами, и ворогѣвъ вашихъ побѣдите; якъ же будете сварити ся, то и самі пропадите и запропастите землю вашихъ батьковѣ и дѣдовѣ.“ Ярославові дѣти и внуки мовъ наумисне робили все, що вѣдѣли не радивъ и занастили

себе и всю руску землю. Заразъ по его смерти розпочала ся сварня межи его сынами а вѣдтакъ межи внуками. Жаденъ князь не слухавъ великого князя; князь проганяли себе зъ удѣловъ. Каждый роздававъ землѣ и мѣста лише своимъ сынамъ а вѣдбиравъ вѣдъ другихъ. Въ тыхъ сваркахъ ходили князѣ часто въ степы и кликали въ помѣчь дикіи татарскій орды, а про руску землю нѣхто не дбавъ.

По Ярославъ бувъ Кіевъ найстаршій его сынъ Изяславъ. Тогда прийшли були на Русь новіи вороги, Половцѣ, татарского поколѣня. Хоть Половцѣ подступили були подъ Кіевъ, не вѣдваживъ ся такой Изяславъ выйти противъ нихъ. Кіевляне прогнали его для того; Ляхи впровадили его вправдѣ назадъ до Кіева, але не на довго. Вѣнъ почавъ мстити ся надъ мѣщанами и боярами, а тѣи розлютили ся и выгнали его другій разъ зъ мѣста.

Въ тыхъ часахъ жили въ Кіевѣ два пустельники, печерскій черцъ, преподобный Антоній и Теодозій. Антоній бувъ родомъ зъ Любеча, не далеко вѣдъ Кіева; вѣнъ ходивъ до Греціѣ на Антоновску гору, де дуже богато монастырѣвъ, и тамъ постригъ ся въ черцъ. Вѣдтакъ вернувъ ся до Кіева и знайшовъ на горѣ надъ Днѣпромъ невеличку печеру. Тоту печеру бувъ выкопавъ Иларіонъ, що бувъ потѣмъ Кіевскимъ митрополитомъ. Антоній моливъ ся и постивъ дуже а жививъ ся самымъ хлѣбомъ и водою. До него приставъ вѣдтакъ Теодозій, родомъ зъ Василькова, тожь зъ подъ

Кієва. Его родичѣ були заможні люде. Батько вѣдучи, а мати була люта, уперта жінка. Она хотѣла его убирати вѣ дорогу одѣжъ, а вѣнъ надѣвъ просту одежину и ходивъ зѣ наймитами на роботу. Мати часто его за тоє лаяла и била. Разъ зайшли до нихъ якійсь богомольцѣ и розказували про гору Антоньску и про Єрусалимъ. Теодозій утѣкъ тайкомъ зѣ ними и хотѣвъ ити до Єрусалима. Мати догнала его, забила и закула вѣ кайданы. Начальникъ мѣста полюбивъ дуже Теодозія, взявъ его до себе, убиравъ вѣ дорогу одѣжъ, але Теодозій все тоє вѣдававъ старцямъ, убиравъ ся вѣ просту одѣжъ тай ще поклавъ на тѣло желѣзнї пуга. Коли мати побачила, що кайданы вѣшли ся вѣ тѣло, зняла ихъ зѣ него и зновъ го побила. Тогды утѣкъ вѣнъ вѣдъ матери зѣ купцями до Кієва и впрошувавъ ся тамъ до монастыря. Тутъ его однакъ не приймили, бо бувъ бѣдний. Тогды пѣйшовъ вѣнъ до святого Антонія, а той казавъ его постригчи вѣ черцѣ. Але за рѣкъ знайшла его мати и тутъ; просила его, благала и плакала, щобы вертавъ ся до дому. Теодозій не хотѣвъ, ба й ще намовивъ єѣ саму, щобы постригла ся вѣ черницѣ вѣ однѣмъ кієвскѣмъ монастырѣ. Зѣ часѣмъ зѣбралось до тои печери бѣльше черцѣвъ и они выбрали начальникомъ або игуменомъ Теодозія. Ще и тогды робивъ вѣнъ якъ простый наймитъ, носивъ воду, рубавъ дрова, моловъ на жорнахъ, навѣтъ за другихъ, жививъ ся хлѣбомъ и водою и носивъ просту свиту. Князь величавъ его, приходили до

него въ монастырь а вѣнъ ходивъ до князѣвъ. Вѣнъ говоривъ имъ правду въ очи, а якъ котрый провинивъ ся, то и полаявъ.

Теодозій заложивъ на горѣ церковъ, що по тѣмъ звала ся Лаврою, куды и теперъ ходять зъ далека люде молити ся. Антоній и Теодозій выкопали и тотѣ печеры, що суть и теперъ коло Лавры. Зъ той Лавры вышло богато ученыхъ черцѣвъ, а много зъ нихъ выходило на владикъ. Зъ вѣдси ширила ся по всѣхъ закуткахъ, а навѣтъ и за границями Руси, вѣра христіянска. Межи всѣма черцями въ Лаврѣ бувъ найславнѣйшій св. Несторъ. Вѣнъ пришовъ въ монастырь дуже молодымъ, мавъ тогды 17 лѣтъ. Сей Несторъ написавъ книжку, котра называе ся лѣтопись, а въ тѣй лѣтописи писавъ вѣнъ про всѣхъ рускихъ князѣвъ, що були передъ нимъ и за него, и про все, що тогды дѣяло ся на Руси ажъ до 1112 року. Але якъ вѣнъ писавъ про те, що дѣяло 100 або 200 лѣтъ по-передъ, за Рурика або св. Володимира? Хоть вѣнъ самъ и не живъ тогды, але ему розказували старі люде, що самі чули про тихъ князѣвъ вѣдъ старыхъ людей. Тое все позаписувавъ св. Несторъ и такъ мы знаемо, що дѣяло ся въ тоту давнину.

Межи внуками Ярослава розпочали ся страшні борбы, сварнѣ и вѣйны. Въ Кіевѣ зѣставъ великимъ княземъ нерозумный, боязливый, скупый Святополкъ. Найрозумнѣйшій и найсмѣливѣйшій межи ними бувъ Володимиръ Мономахъ. Вѣнъ порадивъ всѣмъ князямъ

звѣхати ся и завести якій небудь порядокъ. Всѣ князѣ звѣхали ся въ Любечи 1097 року, каждый зъ своєю дружиною. Тутъ згодили ся всѣ на тоє, щобы кождому князеви вѣдати вѣтцѣвскій удѣль, а потѣмъ щобы всѣ князѣ зѣбрали ся разомъ, и вдарили на Половцѣвъ. Всѣ заприсягли ся и поцѣлували хрестъ, що якъ хто буде нападати на якого князя и вѣдбирати землю, щобы всѣ заборонили ему. Роздали всѣмъ князямъ землѣ, поцѣлували хрестъ и розвѣхали ся.

4. Першій окремі князь на Руси Червоній. Великій князь кїевскій: Святополкъ и Володимиръ Мономахъ.

Нашу Червону Русь, т. є. руску часть Галичины, дѣстали два браты, правнуки Ярослава, Володимиръ дѣставъ Перемышль а Василько, братъ его, Теревовлю.

Не встигли князѣ дѣхати до своихъ удѣловъ, якъ уже посварили ся. Першій почавъ самъ великій князь Святополкъ зъ Давидомъ волянскимъ. Вертаючи зъ Любеча на Волянъ, вступивъ Давидъ до Кїева, до Святополка, и наговоривъ ему, що нѣбы Володимиръ Мономахъ и Василько теревовельскій змовили ся вѣдобрати вѣдъ самого Святополка Кїевъ. Давидъ говоривъ такъ, бо ненавидѣвъ Василька и хотѣвъ самъ забрати его землю. Василько почувавъ тогды въ поворотъ зъ Любеча въ однѣмъ монастырѣ пѣдъ Кїевомъ. Святополкъ

запросивъ его до себе на именины. Дружина Василька перестерѣгала его, щобы не вѣхавъ, але вѣнъ уповавъ на присягу любецку, перехрестивъ ся тай поѣхавъ. Василько прибувъ ранкомъ 5. Листопада 1097 р. до Святополка и заставъ тамъ Давида. Поздоровкали ся и посѣдали. Давидъ сидѣвъ и мовчавъ. „Зѣстань ся, брате, на мой именины!“ промовивъ Святополкъ. „Неможна, бо я вже все по̀славъ напередъ!“ — вѣдповѣвъ Василько. „То хоть посидѣдай зъ нами“, просивъ Святополкъ. Василько зѣоставъ ся. Святополкъ выйшовъ заразъ зъ свѣтлицѣ, а Василько зачавъ говорити до Давида. Давидъ бувъ мовчаливый, мовъ бы не до него говорило ся, а потѣмъ и собѣ выйшовъ до сѣней. Въ тѣмъ прийшли слуги, заковали Василька въ кайданы и положили коло него сторожу. Минула нѣчь. Другого дня скликавъ Святополкъ вѣче и почавъ жалувати ся, що Василько хоче его убити. Вѣче сказало ему нѣ се, нѣ те, лише черцѣ вставляли ся за Василькомъ. Однакъ Давидъ по̀дюджувавъ дальше Святополка а той вѣддавъ Василька Давидови. Въ ночи поклали Василька на вѣзъ и повезли въ Бѣлгородъ. Василько побачивъ, що оденъ пастухъ, родомъ Торчинъ, почавъ на вѣзѣ острити нѣжь, догадавъ ся, що зъ нимъ зробити хотять и почавъ плакати и молитись. Его привезли въ хату, куды ввѣйшли два пастухи, розпостерли килимъ и хотѣли покласти на него Василька. Василько бувъ сильный, пастухи не могли его побороти. Прийшло ще кѣлька людей, и они повалили Василька на землю, зня-

ли зъ печи дошку и поклали ему на груди. Пастухи сѣли на дошку, але Василько скинувъ ихъ зъ себе. Тогда прийшли ще два чоловѣки, зняли зъ печи другу дошку, поклали ему на груди и придавили такъ, що ажъ кѣстки затрѣщали. Торчинъ вдаривъ ножемъ въ око, та не трафивъ и перерѣзавъ Василькови лице, потому выбравъ му одно а вѣдтакъ и друге око. Василько зомлѣвъ. Его загорнули въ килимъ, поклали на вѣзъ и повезли на Волинь до мѣста Володимира. По дорозѣ заѣхали до одного села и дали выпрати попадѣ закровавлену сорочку князя. Попада почала плакати, а Василько опамятавъ ся, попросивъ воды, напивъ ся и згадавъ про свое лихо. Пѣзнавши, що на нѣмъ нема той сорочки, сказавъ : „На що вы зняли зъ мене тоту сорочку? Нехай бы я въ нѣй бувъ ставъ на судъ передъ Богомъ.“ Шестого дня привезли Василька до Володимира и вѣддали Давидови. Той посадивъ его въ одной хатѣ и поставивъ коло него 30 людей сторожъ. Якъ почувъ Володимиръ Мономахъ про се страшне дѣло, то ажъ злякавъ ся. Вѣнъ пѣйшовъ заразъ зъ иншими князями на Кіевъ, и станувъ зъ вѣйскомъ противъ мѣста въ лѣску за Днѣпромъ; князѣ пѣслали сказати Святополкови, що то вѣнъ оденъ виненъ въ тѣмъ плюгавѣмъ дѣлѣ, бо Василькови выкололи очи въ его мѣстѣ. Святополкъ бувъ чоловѣкъ пѣдлый и хитрый; вѣнъ звалювавъ бѣду на Давида, боживъ ся и присягавъ ся, що вѣнъ зовсѣмъ не виненъ. Погодили ся на тѣмъ, що Святополкъ присягнувъ на хрестѣ ити зъ ними разомъ

на Давида. Нѣмъ князь зѣбрали ся до того походу, напавъ братъ Василька, Володарь, самъ на Давидову землю, розбивъ его вѣйско и вызволивъ слѣпного брата. За рѣкъ пѣйшли оба браты на мѣсто Давида, Всеволожь, а Василько вырѣзавъ за свои выколеніи очи мало не всѣхъ мѣщанъ, пѣдданныхъ Давида, такъ якбы они були въ чѣмъ винні! Тымъ часомъ выступивъ противъ Давида и Святополкъ. Оба браты здыбали ся зъ нимъ на Рожновѣмъ поли. Слѣпый Василько пѣд-нявъ хрестъ противъ Святополкового вѣйска: оба браты ударили на пѣдлого Святополка и побили его. Прецѣнь достигла Давида заслужена кара. За радою Володимира Мономаха зѣвхали ся другій разъ князь разомъ и засудили вѣдобрати вѣдъ Давида Володимиръ. Давидови лишивъ ся лише дуже маленькій удѣлъ.

Вѣдъ того часу думавъ Володимиръ Мономахъ лише про тоє. якъ бы всѣхъ князѣвъ намовити разомъ ударити на Половцѣвъ. Вѣднъ неразь побивавъ орду Половецку, — але натомѣсть выринало зъ степѣвъ десять иншихъ. Разъ напали були Половцѣ въ ночи на Печерскій монастырь, розбѣгли ся по чернечихъ хатахъ, ограбили ихъ, пѣйшли въ церковь, позабирали образы и згнушчали ся надъ вѣрою христіаньскою. Межи всѣма князями болѣло у одного Володимира сердце за рускою землею. Вѣднъ зѣбравъ (р. 1103.) около себе всѣхъ майже князѣвъ и рушивъ противъ Половцѣвъ въ степъ. Чотыри милѣ за Днѣпромъ подыбали они въ степу Половцѣвъ Ихъ такъ було богато, мовѣ

бы стоявъ лѣсъ въ степу. Князь побили ихъ, убили 20 половецкихъ князѣвъ и забрали имъ велику силу худобы, овецъ, верблюдѡвъ и невольникѡвъ. На другій рѡкъ побивъ вѡнъ ихъ ще разъ въ самъ понедѣлокъ страсный, а на самый Великдень дякувала Русь Богу за побѣду. Слава Мономаха рознесла ся далеко по свѣтѣ.

По смерти Святополка выбрали Кіевляне Володимира Мономаха великимъ княземъ. За его панованя (до 1125 р.) водпочала троха Русь. Заграничній неприятель не смѣли налѣтати на руску землю. Навѣтъ удѣльній князь не смѣли бѡльше межи собою сварити починати; вѡнъ миривъ ихъ а неспокойныхъ проганявъ. Рано завсѣгды встававъ, выходивъ на свѡй двѡръ, де люде приходили на судъ и самъ всѣхъ судивъ, бо не вѣривъ нѣ боярамъ нѣ судиямъ. Вѡнъ дуже любивъ ловы на дикого звѣря, якъ всѣ князь того часу; для нижшихъ и сирѡтъ бувъ ласкавый. При тѡмъ бувъ вѡнъ ученый и лагѡдный. Володимиръ Мономахъ бувъ оденъ добрый межи всѣма князями, оденъ дбавъ про супокѡй и добро рускои землѣ и руского народу. Коли умеравъ, мавъ 72 лѣтъ. Сыны и бояре понесли домовину до св. Зофїѣ и тамъ его поховали. Въ писмѣ своѣмъ передсмертнѡмъ напинавъ вѡнъ сынѡвъ, щобы не покладали на раду панѡвъ та можныхъ боярь, але щобы самї людеи судили; заборонивъ дозволяти сильнымъ губити слабыхъ а богатымъ убогихъ и про-

сивъ ихъ, щобы завсѣгды вступали ся за вдовицями и сиротами.

По его смерти настали зновъ сваривъ межи удѣльными рускими князями. Столиця Кієвъ переходила зъ рукъ до рукъ, князѣ брали его кѣлька разѣвъ, вырѣзували велику силу народа, такъ що на послѣдку тотя славна столиця звела ся нѣ-нащо. Тымъ часомъ нѣдносило ся на пѣвночи княжество суздальске, котре вѣдтакъ перенесено до Москвы. Москву заложивъ Юрій, сынъ Мономаха, надъ однимъ допльвомъ Оки, що паде до Волги. Тѣ мѣста, якъ Суздаль, Москва и иншій, заселяли рускій князѣ Русинами на земли племень не-славянскихъ, а чужихъ финскихъ. Народы Финѣвъ закинули зъ часомъ свѣй языкъ, приняли християнство и стали ся Славянами, що ихъ нынѣ звемо Великорусами або такожъ Москалями. Ихъ прикметы не суть однакъ зовсѣмъ, що у иншихъ Славянъ и зъ природы уже суть острѣйшій, буйнѣйшій и бѣльше рухливій, але замилованя до свободы у нихъ не богато. Давна правдива руска земля стала называти ся Україною а нашъ кутъ вѣдъ гѣръ Карпатскихъ звавъ ся чи то галицкимъ княжествомъ, чи просто Галичемъ або тожъ галицкою Україною, чи Червоною Русею.

Чимъ бѣльше Кієвъ почавъ упадати, тымъ бѣльше взбивало ся въ силу княжество галицке и княжества пѣвночній, якъ суздальске а вѣдтакъ московске. Андрей Боголюбскій, правнукъ Мономаха, напавъ бувъ въ р. 1169 зъ своими Суздальцями (Великорусами) и Полов-

цями на Кієвъ, рабувавъ и паливъ черезъ два дни мѣсто, пустивъ зъ дымомъ церкви, монастырѣ, тожъ и Печерскій монастырѣ, и вивѣзъ зъ Кієва все людске добро а навѣтъ дзвоны и образы. Андрей хотѣвъ, щобы перевага и старшинство надъ цѣлою Русею перейшло зъ Кієва на Суздаль.

5. Дальшій князь галицкій.

Упадокъ Кієва вийшовъ на разѣ въ хосенъ не такъ Суздалеви на півночи Русп, якъ нашому підкарпатському княжеству галицкому. Тутъ поумирали оба брати, Володаръ зъ Перемишля и слѣпый Василько зъ Теремовль майже въ одинъ часъ (1124 р.), а ихъ земля получивъ разомъ Володимирко, сынъ Володара. Почавши княжити на великихъ удѣлахъ свого вѣтця и стрія, перенѣсь вѣнъ свою столицю до Галича надъ Днѣстромъ и засѣвъ тутъ високо на золотокованомъ престолѣ р. 1141. Нова столиця княжа розвинулась скоро на обохъ берегахъ Днѣстра, бояре горнулись коло двору а мѣщане завели промыслъ, ремѣсництво и велику торговлю зъ далекими краями. На Днѣстрѣ повно було суденъ, кораблѣвъ и човенъ; на однихъ пускали ся кунцѣ въ далекій край и вертали ся, накупивши вина и всякои крамини до Галича, инші були для рицарства боярского, а зновъ инші служили рыбакамъ, бо сторонні люде приѣздили до Галича за

рыбою. Любо було князеви зъ горы замковои споглядати на тото буйне житя, що въ мѣстѣ надъ рѣкою розвинулось. Зъ часомъ покоривъ вѣнь собѣ и тоті краѣ, котрі нынѣ Молдавія и Бесарабія называють ся; такъ державъ вѣнь въ своихъ рукахъ горло Дунаю и побереже чорноморске. Зъ великими князями кievскими провадивъ вѣнь вѣйну три разы. Въ часѣ другои вѣйны облягали Кіевляне крѣпость Володимирка Звенигородъ, але воевода Иванъ Халдеевичъ боронивъ того мѣста такъ крѣпко, що великій князь нѣчого не вдѣявъ. Пѣдчасъ третои вѣйны получивъ ся бувъ великій князь зъ Уграми, розбивъ вѣйско галицке и облягавъ Володимирка въ Перемышли. Той взявъ ся за пѣдступъ: выславъ послѣвъ до табору короля угорского, а тоті пѣдкупили угорскихъ воеводѣвъ, щобы ся у самого короля за нимъ вставили. Угры вернули ся за горы, а великій князь, побачивши, що самъ ничъ не зробить, вернувъ ся до Кіева. Володимирка постигла в. р. 1153 нагла смерть. Вернувши ся зъ церкви пр. Богородицѣ, де водсѣввавъ вечѣрню, упавъ на замку неживый.

Его сынъ Ярославъ, — що го прѣзвано Осьмомысломъ, — мусѣвъ заразъ въ слѣдуючѣмъ року зъ великимъ княземъ зновъ борбу вести. Оба вѣйска згромадили ся пѣдъ стѣнами Теревовлѣ, що такожь до Галича належала. Рано залягала доокола все густа мрака надъ Серетомъ; за часъ пробило ся сонце а оба вѣйска заглянули собѣ въ очи. Мала розпочати ся битва. Бояре галицкіи сказали до Ярослава: „Княже!

ты молодой и ты у насъ одень; вѣдѣдь зѣ вѣдси на мѣсце безпечне и позирай зѣ далека, а мы будемъ за тебе бити ся.“ Князь замкнувъ ся въ Теробовли а вѣйска звели битву. Обѣ стороны бороли ся хоробро, жадна не подавала ся, ажъ поки Кієвляне не ужили пѣдступу. Они розвинули въ однѣмъ мѣсци галицку хоруговь и обманули тымъ Галичанъ, бо тоті гадали, що то ихъ таборъ и почали ся тамъ цѣлыми дружинами згромаджати, а великій князь казавъ ихъ всѣхъ тутъ ловити и вырѣзати. Вѣйна скѣнчила ся на нѣчѣмъ, бо Кієвляне не могли взяти Теробовлѣ и вернули ся домѣвъ.

Вѣдъ того часу не робивъ Ярославъ бѣльниихъ походѣвъ военныхъ, а дбавъ о порядку въ галицкѣй Руси. Пѣдносивъ просвѣту, закладавъ школы, дбавъ про рѣльництво, торговлю и ремѣсництво, а для охорони границъ своего княжества державъ сильно вѣйско. Слава того князя рознеслась въ далекі свѣты и найдальшій краѣ завидували галицкѣй Руси еи щастя. Але самъ князь не зазнавъ нѣ щасливѣи долѣ нѣ гаразду. Въ своѣмъ подружю зѣ Ольгою, зѣ далекого Суздаля, не бувъ Ярославъ щасливимъ. Була она вѣдъ него старша, а до того недобра и нелюба жѣнка. Серце князя прилягло до молодой и красной боярѣвниѣ Настасѣ зѣ роду Чарговыхъ; она то умѣла его розвеселити и гѣркій хвилѣ ему осолоджувати. Черезъ ню замогли Чаргове князя и взяли верхъ надъ всѣма боярами, тожъ зачало межи боярствомъ зразу кипѣти а

скоро запаливъ ся Галичь яснымъ поломенемъ бунту. Бояре подали собѣ руку, вымордували всѣхъ Чарговыхъ, забрали ихъ цѣле майно а несчастливу Настасю выпроводили на высокій костиръ и спалили ея живцемъ. Тото затроило послѣдній лѣта панованя Ярослава горкостію; веселости для него не було. Зѣ смуткомъ и печалею зойшовъ вѣнь 1187. р. до гробу, лишивши престолъ сынови своему вѣдь Ольги Володимирови. На Володимирѣ, сынѣ Осьмомысла, звела ся тота родина княжа, що панувала на удѣлахъ галицкихъ; Володимиръ бувъ послѣднимъ ея потомкомъ, и зойшовъ зѣ свѣта, не лишивши нѣ дѣтей, нѣ братѣвъ. Тоту цѣлу родину зовуть Ростиславичами, бо она поѣшла вѣдь Ростислава, внука Ярослава Мудрого, а правнука Володимира Святого. Зѣ той родины княжили отже браты: Володаръ и слѣпый Василько въ Перемышли и Тереховли, а вѣдтакъ вѣдь року 1141. панували въ новѣй столицѣ, въ Галичу: Володимирко, Ярославъ Осьмомыслъ и послѣдній Володимиръ.

На осиротѣломъ престолѣ галицкомъ засѣвъ теперь Романъ, князь Волянскій и по нѣмъ то поѣшла на княжествѣ галицкомъ родина княжа Романовичѣвъ. Бувъ то князь неспокойного духа, похонный до походѣвъ и дуже хоробрый.

Вѣдь всѣхъ недобрыхъ сусѣдѣвъ вѣдбывавъ ся вѣнь крѣпко, а часто и самъ налѣтавъ на Польшу, Литву и на Половцѣвъ. При однѣй выправѣ противъ Польщи бувъ ся вѣнь загнавъ ажъ надъ Вислу и ставъ

таборомъ підъ Завихвостомъ. Разъ виѣхавъ вѣнъ зъ табору зъ малою дружиною въ поле, щобы оглянути становище неприятеля, коли го пагло великій вѣддѣль польского вѣйска обскочивъ. Романъ не здавъ ся, але бивъ ся зъ переважаючими силами польскими, поки рицарскою смертею не полягъ, р. 1205. Галичане прийшли єму въ помѣчь, але за пѣзно; на побоевиску знайшли они мертве тѣло свого князя, вѣдвезли го потѣмъ до Галича и поховали въ церквѣ Пр. Богородиць.

6. Якї були въ тоту старовину порядки на Руси.

Давнї рускї князѣ прийшли зъ за мора и завовували нашихъ предкѣвъ, щобы брати податки для себе и для дружины. Що осени обѣджали они мѣста и села зъ дружиною и збирали дачку, але не грѣшми, бо грошей тогды не було, але шкѣрами, медомъ, воскомъ и овочами. Податокъ плативъ ся не вѣдъ душѣ, але вѣдъ хаты. Першї князѣ, якъ Олегъ, Игорь и Святославъ не дбали про землю и нарѣдъ, ходили зъ дружиною воювати и добра добувати, але лише для себе и для дружины. Володимиръ Св. и Ярославъ почали уже заводити порядки въ княжествѣ и обороняти землю вѣдъ ворогѣвъ. Кїевскїй князь звавъ ся великимъ княземъ и бувъ старшимъ надъ иншими князями. Князѣвъ наставлявали ихъ вѣтцѣ, але часто народнї вѣча самї

выбирали або и проганяли ихъ. Князѣ жили въ деревянныхъ палатахъ, але не дуже пышно и суто, бо тогда навѣтъ богаті люде жили просто. Князѣ и княгинѣ були письменні, учили ся языка славянського, а деякі умѣли и по грецки. Каждый князь мавъ свою дружину; зъ нею ходивъ вѣнъ воювати, радивъ раду, судивъ людей въ своѣмъ дворѣ и бенкетувавъ зъ нею въ своѣй палатѣ. Дружину свою набиравъ князь зъ Варягѣвъ, Угрѣвъ, Печенѣгѣвъ або Русинѣвъ, и плативъ имъ здобичею на вѣйнѣ або и землю. Старші въ дружинѣ звали ся боярами, воеводами або намѣстниками, а молодші отроками.

Всѣ мѣщане и селяне называли ся тогда смердами, або просто людьми, якъ и теперь себе звутъ наші селяне. Мѣщане мали свой вѣча, що збирали ся на раду на майданѣ середь мѣста. Тоті вѣча, чи громады, часомъ выбирали, судили або и проганяли недобрыхъ князѣвъ. Селяне мали землю спѣльну, були зъ разу зовсѣмъ вѣльными людьми и нѣкому не робили панщины. Панщину выгадали паны уже пѣзнѣйше. Князѣ мали тожь свою власну землю и роздавали еѣ дружинѣ, але потѣмъ зачали боярамъ за службу давати и громадскі землѣ, а зъ тыхъ можныхъ боярѣвъ по-выходили вѣдтакъ дѣдичѣ, якихъ зовсѣмъ не було въ давну давнину, доки не впровадили Варяжскихъ порядкѣвъ; коли на конецъ розмножило ся дуже много князѣвъ по мѣстахъ, то и зъ нихъ потому стали паны,

чи дѣдичѣ, бо они позабирали и собѣ землю по селахъ и мѣстахъ.

Окрѣмъ вѣльныхъ мѣщанъ и селянъ були ще наймыты, що до работы наймали ся на якійсь часъ и заплату на передъ брали. За провину наймыта вѣдно вѣдавъ газда, але за тоє стававъ ся наймытъ его невѣльникомъ, чи рабомъ. Були ще на Руси тогды невѣльники або холопы, а тотѣ не мали зовсѣмъ нѣчого власного, не мали навѣтъ волѣ. Все, що у нихъ було, бравъ газда собѣ. Коли бувъ великій голодь, то вѣддавали себе люде часто въ рабство, абы лише не умерти зъ голоду. Рабѣвъ можна було купити и спродати, а коли вѣльный женивъ ся зъ невѣльницею, то и самъ стававъ ся рабомъ. Наймытъ, коли узявъ вѣдъ газды заплату, а вѣдтакъ утѣкъ, стававъ ся тожь холопомъ чи рабомъ. Князѣ и бояре заселяли свой землѣ рабами, давали имъ по трохи землѣ, а они за тоє мусли имъ вѣдрабляти. Такъ появили ся цѣлѣ села рабѣвъ межи вѣльными селами, и се бувъ першій початокъ панщины. Але тогды ще такихъ селъ було не богато; народъ ще довго бувъ вѣльнымъ въ тѣ давнѣ часы, хотъ дуже терпѣвъ, такъ вѣдъ хижихъ ордѣ, якъ и вѣдъ самыхъ князѣвъ. Коли князѣ розпочали зъ собою вѣйну, то чи вѣдѣвъ що оденъ другому, чи нѣ, а народъ стогнавъ и терпѣвъ, бо села и мѣста по обохъ сторонахъ ишли зъ дымомъ, а людей забивано.

Хотъ князѣ жили дуже давно, — уже 500 лѣтъ зъ горою, якъ ихъ нема, — а народъ спѣває по се-

*Рад
отца
гол
влад
уши*

лахъ ще и нынѣ про нихъ пѣсни, хоть и самъ не знае, що то вѣнъ про нихъ спѣвае. Въ колядахъ и щедрѣвкахъ додержала ся до нынѣ память про тоту давну старовину. Суть у насъ коляды и про Христа, але суть и давнїй поганьскїй про Сонце въ образѣ красной панны, про Грѣмъ въ образѣ красного панича. Але е богато колядъ, котрыми нарѣдъ колись славивъ давныхъ нашихъ лѣпшихъ князѣвъ и ихъ дружину. Така н. пр. отся коляда :

Ой пѣдъ вербою, пѣдъ зеленою,
 Стояла рада, мужѣвъ громада;
 Радилжъ они доброю раду,
 Станьмо мы, братцѣ, въ велику раду:
 Пострѣймо, братцѣ, золотый човенъ,
 Спустимо ся въ низъ, та но Дунаю,
 Гей по Дунаю, пѣдъ Цареградъ.
 Ой чуємо тамъ доброго пана
 Мы ему будемъ вѣрно служити,
 А вѣнъ намъ буде добре платити:
 По воронѣмъ коню, по золотѣмъ сѣдлѣ.

Въ тѣй колядѣ спѣвае нарѣдъ про давнїй вѣча чи громадску раду, на котрѣй мужѣ чи дружина, збирае ся въ дорогу до Цареграда на службу до грецкого царя, бо вѣнъ имъ добре платитъ за службу.

Въ колядахъ згадують и про князѣвъ, якъ они збирають ся на вѣйну и потѣмъ дѣлять забране добро межи себе и свою дружину :

Ой рано, рано, куры запѣли;
 Ой ще ранше нашъ панокъ уставъ,

Лучкомъ забряжчавъ; братѣвъ розбуджавъ,
 Конику сѣдлавъ, въ поле выѣжджавъ,
 Въ поле выѣжджавъ, зъ конемъ розмовлявъ:
 „Ты, коню сивый, будь ми щасливый,
 Будь ми щасливый, на три дорозѣ,
 На три дорозѣ, та у три землѣ:
 Одна дорога, та въ Волоскую,
 Друга дорога, та въ Нѣмецкую,
 Третья дорога, та въ Турецкую.“
 Зъ Волощины иде, — волика веде,
 Зъ Нѣмеччины иде, — грошики несе,
 Зъ Туреччины иде, — коника веде.
 Ой великами на хлѣбъ робити,
 А грошиками вѣйску платити,
 А кониками зъ вѣйскомъ ихъ бити.

Ту описуе ся якійсь князь, що збирае ся зъ дружиною ити на далеку землю, потѣмъ вертае ся зъ походу, набравши всякого добра и дѣлитъ ся зъ своєю дружиною, якъ дѣлили ся давній удѣльніи князѣ.

Въ одной щедрѣвцѣ спѣвають на Украинѣ про якогось князя, що давъ своимъ сынамъ по удѣлу:

Славенъ, славенъ, та панъ господарь

Щедрый вечѣрь!

Ой чимъ же вѣтъ славенъ? Трома городами,

Щедрый вечѣрь!

Трома городами, своими сынами

Щедрый вечѣрь!

Кіевомъ, Чернѣговомъ (тай ще приспѣвуе ся якій небудь городъ).

Чи добре було жити народови за тыхъ давныхъ удѣльныхъ князѣвъ? Поки ихъ було мало, поки они

ходили воювати лише зь своєю дружиною вь далекій землѣ, поти не шкодили народови. Але коли ихъ намножило ся богато, тогды стало дуже погано и мѣщанамъ и селянамъ. Они не боронили народа вѣдъ степовыхъ ордѣ, вѣдъ Печенѣговъ, Половцѣвъ и иншихъ, але воювали оденъ зь другимъ за мѣста, щобы выгнати братѣвъ та сирѣтъ и забрати собѣ ихъ землѣ. Народови було тогды такъ, якъ кажуть вь приказцѣ : „Паны бють ся а вь мужика лобъ болить.“ Однї князѣ вѣдберали вѣдъ другихъ мѣста и руйнували ихъ, мовь бы они були вь чѣмъ виннї. Такъ слѣпый Василько вирѣзувавъ людей вь мѣстахъ свого ворога Давида ; Андрей Боголюбскїй, щобы лише вѣдобрати вѣдъ кїевскихъ князѣвъ прѣзвище великого князя, спаливъ Кїевъ, вирѣзавъ людей а решту пѣгнавъ вь свою суздальску землю. Лише Татаре знищили пѣсля того такъ Кїевъ, якъ тогды рускїй князь Андрей. Для князѣвъ треба було вѣйска, и князѣ вѣдбирали тогды людей вѣдъ роботы, тай ще самї покликували собѣ на помѣчь противъ братѣвъ велику силу дикихъ Печенѣговъ и Половцѣвъ, а тотї приятелѣ не жалували народа : гнали вь степы цѣлї села зь жѣнками, зь дѣтьми. И стало ся такъ, якъ сказавъ Ярославъ Мудрый : князѣ занастили свѣй рѣдъ и всю землю. Руска земля стала слабосильна, а якъ прийшла велика татарска Орда, то не було силы вѣдбити ся вѣдъ неи и Орда забрала собѣ всю нашу землю и побила князѣвъ.

83. Чимъ люде живи?	8 кр.
84. Жите св. Евстахи	10 "
85. Родина Морозовичѣвъ	8 "
87. Дрѣбна птица въ Господраствѣ а великѣ грошѣ.	10 "
89. Исторія Украины: Полубутокъ и Калнишевскій.	7 "
90. Ставропигійске Брацтво	16 "
91. Праведный Товія.	8 "
92. Про хованя свиней	30 "
93. Оповѣданя про рослины, О. Степовика	30 "
95. Маркіянъ Шашкевичъ. Про его жите и письма.	18 "
96. Зъ науки господарства	10 "
97. Святый спокою, гараздъ зъ тобою	5 "
98. Географія Руси, зъ мапою	45 "
99. Дещо о садѣвництвѣ	12 "
101. Порадникъ для крамницъ	12 "
102. Сагайдачный	7 "
103. О гною	10 "
104. Якъ робити грошѣ. Ч. I.	10 "
105. Якъ робити грошѣ. Ч. II. и III.	12 "
106. Богацтва землѣ. Ч. I.	5 "
107. Наша свобода	7 "
108. Якъ управити рѣлю, свѣти и збирати	20 "
109. Календарь на рѣкъ 1889	10 "
110. Гава	10 "
111. Цѣсарь Францъ Іосифъ I.	12 "
112. Нашъ законъ громадскій	30 "
113. Жите св. Ивана Золотоустого	7 "

II. КНИЖКИ, котрѣ „ПРОСВѢТА“ закупила або даромъ дѣстала :

1. Нѣмецко-рускій словарь Ом. Партыцкого . . .	1 злр. 50 кр.
2. Маруся. Квѣтки-Основяненка	10 "
3. Вечери на хуторѣ, повѣсти Гоголя, 2 томы	65 "
4. Исторія Руси, Ив. Маркевича	30 "
5. Сербскі думи і пісні	1 злр. — "
6. Де-що про свѣт Божий	30 "
7. Розмова про земні сили.	15 "
8. Розмова про небо и землю	12 "
9. Исторія руской литературы, Ом. Огоновского.	1 злр. 70 "
10. Мѣзерѣвка. Написавъ Б. И.	10 "
11. Словарь руско-нѣмецкій, Желеховского	12 злр. — "
12. Исторія Н. Костомарова ч. I.	50 "
13. Наші просвітні починки. Д. Т.	10 "
14. О Франциску Скоринѣ	10 "
15. Творы Навроцкого ч. I.	1 злр. — "
16. Выстава археол. львѣвска, 50, фотог. Тшемеского	6 злр. — "

ИЗДАНИЕ

17. „Кобзарь“, збѣрникъ квартетовъ		60 кр.
18. Пьянство, несчастіе народа		50 ”
19. Иванъ Гусъ Шевченка, музыка Лисенка		50 ”
20. Драматичні творы Григ. Бораковского	1 злр.	30 ”
21. Жѣночій вѣнокъ	2 ”	— ”
22. Поезіи В. Масляка ч. I	1 ”	— ”
23. Марко Вовчокъ II. 25 III. — 15 кр.		40 ”
24. Щедрѣвки и коляды		12 ”
25. Литературна часть календаря зъ р. 1886		10 ”
26. Проскурка Юр. Федьковича		10 ”
27. Войскова такса		15 ”
28. Про вывлащенє подъ желѣзницъ		15 ”
29. Про выборы до сойму		18 ”
30. Про выборы до рады державной		10 ”
31. О пожичкахъ		13 ”
32. Новый податокъ грунтовый		15 ”
33. О опѣкунахъ та кураторахъ		6 ”
34. Литературна часть календаря зъ р. 1887		10 ”
35. Вагра — стрыйскій альманахъ	1 злр.	— ”
36. Угорска Русь Лукяча		15 ”
37. Портретъ Тараса Шевченка		50 ”
38. Карта Галичины, Буковины и угор. Руси		10 ”
39. Степъ, херсонскій альманахъ	1 злр.	50 ”
40. Альбумъ заслуженныхъ Русинѣвъ		70 ”
41. Устѣянович, Ярополкъ драма		10 ”
42. Дальшій водбитки до альбума засл. Русинѣвъ по 1 и 2 кр.		12 ”
43. Етнографія Славянины		15 ”
44. Гальшка Ом. Огоновского		50 ”
45. Рускій спѣванникъ, збѣрникъ пѣсень 40 кр., оправный		15 ”
46. Шляхта ходачкова, Гр. Григоріевича		15 ”
47. Библиографія И Левицкого, I—IV. выпускъ по	1 злр.	— ”
48. Скажѣмъ собѣ правду въ очи. Обачный		10 ”
49. Законъ о загальномъ ополченю		45 ”
50. Minoritätsvotum Dr. Smal Stocki		50 ”
51. Исторія Руси. Стефанъ Качала	1 злр.	55 ”
52. Историчный монографіи М. Костомарова	2 ”	10 ”
53. Княжій періодъ Руси-Украины. Г. Иловайскій ч. I. 1	1 ”	65 ”
54. ” ” ” ” ” ” ч. II. 1	1 ”	85 ”
55. Монографіи до Галицкои Руси	1 ”	55 ”
56. Исторія княз. литовского В. Антоновичъ	1 ”	65 ”
57. Богданъ Хмельницкій. М. Костомаровъ 3 томы	5 ”	— ”